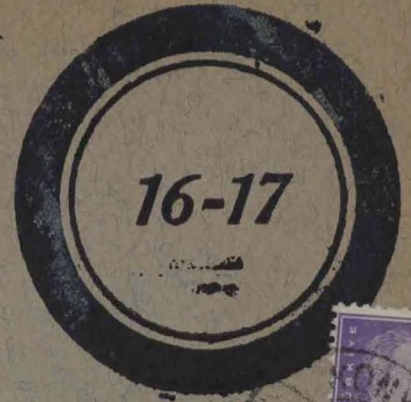

KONYA

İÇİNDEKİLER

- Selçukiler (İbnibibiden) . . . . . H. FEHMİ TURGAL
Sille (Coğrafi, mevkii ve tabii ahvali)NACİ FİKRET BAŞTAK
Konyada eski tekyeler . . . . . ABDÜLKADİR ERDOĞAN
Konya — Bozkır Madenleri . İBRAHİM HAKKI KONYALI
Mektûbatı Mevlâna hakkında: karşılık . FERİDUN NAFİZ
Karaman Eyaleti valisi şehinşah . CEVAD ÇELEBİ OĞLU
Mecalisi seb'at Mevlâna hakkında . . . . . KONYA
Yecuc - Mecuc Türkleri . . . İBRAHİM HAKKI KONYALI
Tarihi notlar : Amerikanın keşfinden önce Doğuda ne gibi
bilgiler vardı? . . . . . KONYA
Tarihi notlar : Türklerde on iki yıl hesabı . . . KONYA
Tarihi notlar : Ayyarlar ve Civanmerdler hakkında KONYA

Halkın tarafından aydınlatıcı çıkarılır

Konyada Hasbey Darulhuffazi

Konya Revüsü 16 — 17

KONYA

HALKEVİ TARAFINDAN AYDA BİR ÇIKARILIR

SELÇUK TARİHİ

(İBNİBİB'DEN)

H. FEHMİ TURGAL

Sultanın Sinop fethini bildirmek üzere Şih Mecdettin İshakı Darüsselame yani Bağdada göndermeleri:

Musul Meliki; Melik Eşrefin bunduk ile gök yüzünde uçan bir turuayı vurup yer yüzüne düşürdüğü, bundukcuların türesine göre bir takım şahitlerin imzasıyla sağlanan hadisenin bir mektup ile ve bir elçi vastasıyla yanında bir çok hediye ve armağanlar olduğu halde Bağdat'ta hilafet makamına arz edildiği ve ol canibden de bol bir takım iltifat ve ihsanlarla kendisine nalları altın, takımları murassa yorga katırlar yollandığı ve ayrıca hilafet makamınca Melik Eşrefin lâkaplarının yükseldiği Sultanın kulağına vasil oldu. Bu sıralarda Sultan da Sinobu fetetmişti. O da islâm ayin ve

türesinin Küfür diyarında bu yani fetih sebebiyle ızhar edildiğini, Cenabı Hakkın hamdü senasının ,ulu Peygamberin selât ve selâmının ve hilâfet makamı düalarının oralarda da yapıldığını busuretle islâm şeref ve hayşiyetinin yüceldildiğini bildirmeği azmeyledi. Ve bu vazifeyi cihanın ulu şeyhlerinden ,muktedai alem Mecdettin İshaka tevdi buyurdu. Ayrıca altın ile dokunmuş anadolu dokumaları, atlaslar, Sakarlat çuhalar, Kıbrıs döşemeleri, bir çok cariyeye ve köleler' Arap ve idiş atlar, yorga katırlar, besrek develer, muressa altın salipler, kıymetli aş takımları da gönderildi. Bu vesile ile de halife Nasırdan fütüvvet libası talep olundu.. Mecdettin; hilâfet makamına ulaştığında son derece büyük ikramlar gördü. Mübarek adı dünya ulularının ce-

ridesinde baş tarafa yazıldı. Avdete müsaade olundukta halife bizzat geymiş olduğu libası ve önlüğü çıkarıp verdi. Ayrıca aşağıda sureti yazılı fütüvvet beratını yazdırıp imzaladı.(1)

Alemin efendisi, Adil, mücahit, ulu Melik, İzzettin ki kendileri islâmın şerefidir. Ammenin mümtazıdır. Devletin celâdeti, ümmetin tacıdır. Kâfir ve müşriklerin katili, mücahitlerin umdesi, Anadolu'nun hükümdarı Ebülmuzaffer Keykavus bin kılınç Arslan; örtülerin en mefharetlisi olan fütüvvet libasını bizden talep eyledi. Biz onnn bu arzusuna icabet eyledik. İsfâmın yıldızı, ehli tarikatın mabihülfikarı, hakikatin cemali, Ariflerin umdesi büyük âlim İshak bin Yvsuf bin Ali,yi bu bapta kendisine vekil nasbeylemişlerdir. Bu emirülümera ,inanç, bilge, kutlumelikülhavas İzzetti,nin başka bir arzuları isaf edildl. Emirülmüminin ennasreddinullahtan fütüvvet icazeti ahzına vekil olan Mecdettln İshak,in vefatı vukuunde yerine oğlu

(1) Fütüvvetname, yani halifenin yarlığı hem Türkçe matbuda, hem de farsca matbuda hazfedilmiştir. Biz de hemen öyle yaptık. İçersini eledik tarihi alâkalandıran kısımları yukarıya nakl'eyledik.

Mehmet vekâlet edecektir. İşbu fütüvvet beratı 608 senesi Ramazanında yazıldı. Memleketlerinde şeriat kanunlarını yürütmek şartıyla kendisine ayrıca siyah sarık, kaftan, çomak ve birde saltanat menşuru gönderilmiştir. Başkaca nalleri altın, takımları murassa katırlar ,murassa at alınlıklâriyla ve zırhlarla örtülü arap atları, türlü elbiseler ve kumaşlar ,billur ve akik eşya, öt ağacından sütunlar, hint anberinden merdivenler, yabancı ve alıcı kuşlar yabancı eşeği, deve kuşu,zürafе, bebr gibi vahşi hayvanlar, hasılı hiç bir Sultanın nail olmadığı bir takım hediyeler gönderildi. Sultan İzzettin bu harükulade mukabele karşısında mest ve hayran kaldılar. İbni bibi burada gene Moğul divanı ulusu olan efendisini hürmetle yat eylemekte ve şu dikkate şayan temennilerde bulunmaktadır. (İnsü cinin sığınağı, zillülahlı filalem uluğ inanç sahip divanın şefekat ve terbiyeleri yümüü berakâtiyle bu hanedanın yüzü gülsün. Selçuk ailesinin eski haşmet ve ayinleri yenden revnak bulsun). [2]

[2] Bu bahisten anladığımız ve aldığımız neticeler:

Sultan ilâki bir ferrü ferah içinde Sinop fethinden dönmüştü. Kışın somurtkan çehresi görünmüş, dünya sisli ve ak urbalarına bürünüyordu. Kendisi Süleyman gibi bir tahta yaslanmış, peri yüzlü güzellerin ellerinden

Anlayorum ki Musulda fütüvvetçilik, bundukendazlık vasfı taşıyor. Anadolu'da Selçuklar devrinde Bunduk istimaline dair bir rivayete henüz muttali değiliz ihtimalki Oğuzların okeuluğu onları bu silâhtan müstağni buldurmıştır. Bağdada gönderilen armağanlar içinde Arap ve iğdiş atlar vardır. İğdiş kelimesini Keykâvusun Kayssriden Konyaya geldiği sırada da gürüyoruz. Orada sultanı karşılayan içtimaî sınıflardan birisi manasına demektir. Burada Arap atıyla karışık yerli cinsden doğma atmurat ediliyor, yoksa Anadolu atlarına bu atmı veriliyordu. Buruk ve enenmiş atlar demeğe imkân görmüyorum. Fütüvvet şalvarı kelimesinden ekseriyetle don manası çıkarıyoruz. Bence bu kelimenin manasını kapmıştır. Sirval, Sirbal, Şalvar diye geçen kelimenin karşısına mana olarak don sözü konuşunca eskiler bundan anladıkları mana geyimden başka bir şey değildir. Don elbise demektir. Sonraları kelime yalnız ayağa giyilen kısmın karşılığı oldu. Yarlıkta İsmet libası ve mürüvvet mızeri diye geçiyor. Bir kaftan ve bir de önlük demek olacak. Zaten Arapça luğatlerde gö-

dolular içiyordu. Kapısının önünde de vücutlu çavuşlar vazife almışlardı. Selçuk memleketinin serdarları beyleri sofada el pençe ayağa duruyorlar. Melikler ve sair devlet uluları

rülen (Bunduki) kelimesi üstlük bir libas diye iarif ediliyor. (Bunduki) sözünün bundukcaya mahsus demek olduğu açıktır. Belkide eski sporcuların giydikleri (Çemrek elbise) yani av elbisesidir. Yarlıktan diğer bir şey öğreniyoruz. Selçuk imparatoruna halife divanından yazılan beratta, uluğ, kutlu, bilge diye Türkçe ünvanlar geçiyor. Demek İhanilerden önce de Türk Sultanları için bu kabil Türkçe vasıflar hilâfet divanında kullanılıyordu. Sultanın Bağdada yolladığı elçi Sadrettinin babası büyük âlim Mecdettin İshaktır. Babasının ve dedesinin adı geçiyor. Vefatı halinde kendisine bu hususta oğlu Mehmedin yani Sadreddinin vekil olması Sultanın tasvipleri cümlesinden olduğu anlaşılıyor. Sadreddin yanında mıdır ve kaç yaşındadır? Şimdiye kadar biz Sinobun fethini (610) senesi içinde sanıyorduk. Fütüvvet beratının yazıldığı tarih (608) Ramazanı olduğu metinde muşarrahtır. Basma Türkçe Selçuknamede Melik Eşrefin Bunduğu ile urduğu tuznanın da tuzlanarak halife Nasıra gönderilmiştir, deniliyor. Diğerlerinde bunun hakkında sarahat yoktur.

(1) taphanede diz çökmüşler Arap ve Acem zürefasıyla eğleniyorlar, altın kadehlerin sesleri, mutripların avazeleri göklere yükseliyordu. Savaş zahmetlerinin tomarı böylece çözülyordu. Sabahtan akşama, 'akşamdan erteye kadar şarap mezelerini saymakla zaman geçiyordu. Kış böylece sonlandı. Güneş hamel burcuna intikal edince Sultan Kayseriye gitmek arzusunu gösterdi. Av eylence, sipor ve meydan meşguliyetleri onu adaletin icrasından Kanunların infazından, hakların ihkakından alıkomazdı; adamları yakınları vasıtasıyla devlet işlerini takip ettirir hiç bir hakkın kaybolmasına müsaade eylemezlerdi.

Ferman buyurdular bütün memleket başbuğları, emirleri kuvvetleriyle yabancı Pazar çayırıklarına yönelecekler, orada Sultanın huzuruna ge-

(1) Taphane kelimesinin matbah manasına olmadığını burada açıkça görüyoruz. Birde bu eğlencelerin farsca matbu nushadan anlaşıldığına göre Sivasta oluyordu. Türkçe basmada hükümet merkezinde yapılmakta olduğu tasrih edilmektedir. Bizim yazmadada arada istitratlar çok olupundan bayağı mühimdir. Ancak Sinuptan doğruca Sivasa gidildiğine göre ikrnci görüşün doğru olması lâzım gelir.

lerek el öptükten sonra sadır olacak buyruğa göre hareket olunacaktı, Bu emre göre bütün asker başbuğları tam donanmış maiyetleriyle yabancı Pazarında toplandılar. (2) beraberlerinde getirdikleri armağanları sundular. El öpüldü. Hepside seyranlarla, şölenlerle eğlence ve cevkan oyunlarına kabul edilmek suretiyle taltif edildiler, Tam bu sırada ikidi Ermeni Tekûru Leondan haraç tahsiline gitmiş olan memurlar şikâyetlerle Sisten dönüp gelmişlerdi. Hazine eminleri ve mutemetleri vaziyeti Saltanat orununa arzetttiler. Sulan bundan son derece müteessir oldu. Hamiyet damarları şiddetle atmağa başladı. Durumdan haberi olmayan ve dışarda bulunan ümerayı da çağırarak onlara da kaziyeyi dinletti. Hepsi de bu edepsizliğin ve saygısızlığın ceza görmesini vacip gördüler.

[2] Anadolunun ticaret ve iktisadıyla ilgili olan yabancı Pazar kelimesi mesnevide de görülmektedir. Hatta bu nam okadar şayi olmuşki Pazar ve panayır manasına alınmıştır. Kitabülidrakte yabancı Pazar demektir. Kayseri ve civarında olması lâzım gelen bu eski Panayır yerinin tesbitini o civardaki tarih öğretmenlerinden rica ederim.

yanlız bir ricada bulundular. Bu mevsimde Leonun memleketine girmek tehlikelidir. Hararetson derecededir. Sivri sineklerin, üvizlerin tam istilâ zamanıdır. Askerlerimizin bu hava ile ülfet ve imtizacı yoktur. Asker son bahara kadar yabancı ovalarında bolluk ve istirahat içerisinde kalırsa hayvanlarımız tavlânır, sıcakların şiddeti azalır, güneşin alevleri gevşer, hakkın inayetiyle kararlaşan tedip kolayca yapılmış olur. Bu seretle başkaları içinde bir ibret ve örnek teşkil eylemiş olur dediler. Sultan muvafakat eyledi.

Son baharda putperestin puthanesine koşuşu gibi asker Saltanat otağının etrafına geldiler. Hümayun çetr (küşi dere) yoluyla (Gökeri) ye geldi. Karargâh orası idi.

Ermeni Tekûrune haber ulaşınca hizmetinde gösterdiği kusurdan dolâyı son derece pişmanlık gösterdi. Ne yapacağını şaşırıldı. Kendisi ve hükümeti büyük bir tehlikeye düşüyordu. Müşavere ve tedbirin para etmeyeceği anlaşılınca ister istemez asker cemine başladı. Selçuk ordusu doğruca Leonun en müstahkem kalesi olan (Çincin) üzerine yürüdü. Burası düştükten sonra diğer kalelerin sebat

etmesine imkân yoktu. Ermenilerin bütün umutları bu kalededi. Selçuk ordusu gelir gelmez işe başladı. Mancınıklar kuruldu. kaleye yağmur gibi taşlar yağıyordu. Üç günlük bir taziyik ve muhasaradan sonra kale halkı aman dilediler. Yalnız Leonla görüşmek için üç günlük bir mütareke istediler. Bu talep üzerine Sultan mancınıkların susmasını emrdtti. Kaleden gidenler tekûre vaziyeti anlattılar. Leon bende sizin gibiyim. Benden size hiç bir yardım gelmez. Başınızın çaresine bakınız cevabını verdi. Bunun üzerine kale diğer bazı şartlar altında teslim olmağa hazır olduklarını bildirdiler. Cihan padişahı kendilerine eman verecekler, evlât ve iyallerine, mal ve davarlarına asker tarafından bir ziyan gelmiyecekti. Sultan bu şartları olduğu gibi kabul etti. Bunun üzerine Sultanın müsaadesiyle kaleden bir takım ileri gelenler otağa gelerek padişahın sancağını alıp kaleye götürdüler ve diktiler. Bütün depoları, cepaneleri, zahire ve saireyi teslim ettiler. Kaleye dizdar ve muhafız konularak Kânçin kalesine gidip çevirdiler. Kale gereği gibi dineldi. Vadüvaid fayda etmiyeceği görülünce Sul-

tan mancınıkların kurulmasını buyurdu. Bunlar kaleyi delmeğe çalışacak ve şehri izaç edecekti. Ayrıca kaleye merdivenler takılmasını emreyledi. Merdivenler okadar genişteki o silâhli, pusatlı askerler yukarıya çıkabilecekti. Aynı zamanda şiddetli bir hücum yapıldı. Okcular kallelilere baş kaldırtmıyorlar, dışarıda olub biteni görmeğe müsaade etmiyorlardı. Kahramanlar çıktıkları yerlerden kendilerini kale içine attılar. İzahı güç bir boğazlaşma oldu. Bu sırada kale kapısı açıldığından kalan askerde kaleye daldı. Yağma başladı. Bir çok kimse-ler tutsak oldular. Bundan sonra divan naibleri şehrin cephanesini ve zahire anbarlarını silah depolarını zaptettiler. Kaleye dizdar ve muhafız bırakıldı. Bundan sonrada Tekûrle Leonun arkasına düştü. O da mümkün olduğu derecede hazırlanmıştı. İster istemez savaşa girdi. Emiri meclis üç bin atlı ile öncüldü.

Kendisi daha gün doğmadan güvendiği iki asherle düşman kuvvetlerinin yanına sokuldu. Nasılsa düşman bunları görmüş aralarına alarak kılınçları ile hayvanlarını sinirleyüp düşürmüşlerdir. Orada yaya olarak bir tepeye çıkmışlar okla, kılınç ve

gürzle kendilerini müdafaaya koyulmuşlardı. Gün doğduğunda öncül kuvvet kumandanları olan emir meclisi aramak için makamına gelmişler bulamayınca Tekûr askerine doğru atılmışlardır. Emiri meclisin hususî askerlerinden yüz kadar değerli kahraman atlısı vardırki bunlar bin kişiye bedeldi. Emiri meclis bunların her birisine kıymetli timarlar temin eylemiş gözlerini doyurmuştu. Haklarında her türlü riayeti yapmıştı. İşte bu kahramanlar düşman ordusuna bakan bir tepeye koşular. Ansızın bir tepede üzerinde bir sahis gördüler. Her taraftan düşman'a çevrilmişti. Askerler birden dizgin boşalttılar. Gördükleri şahsın etrafındaki kuvvetleri dağıttılar. İrişer bildiklerini öldürdüler. Emiri meclisi bir ata bindirerek saf kurmuş olan arkadaşlarının yanına getirdiler. Emiri meclis karşısında ki düşmanın mahiyetini yakından görmüş olduğundan Şultana haber yollayarak, Ermeni ordusunun kuvvet ve maharetine yakından vakıf oldum. Bana müsaade buyurunuz bu suvarilerimle haklarından gele-yim dedi. Saltanat makamından gelen emir üzerine çavuşlar (Atlan, azlan) diye bağırmağa başladı. İşiden askerler yıldırım

gibi gürlendi. Dalgalar gibi coştı. kaza ve kader gibi Her birisi savaşa koyuldu. Tekûr Leonun yayalıdan, altıdan toplayabildiği askerlerini dizdi. Ordunun bel kemiği mesabesindeki baron Vasil, Baron Ustil ve kont istabil.. Gibi zevatı ordusunun önüne geçirdi. İki taraftan da kılınçlar çekildi. Emiri meclis daha ilk hamlede şecaat ve savletiyle maruf kont istaplı bir süngü darbesiyle atından aldı. Boynuna bir ip takılarak sultanın huzuruna götürülmesinle bir sipahisine emretti. Bunu ben vurup düşürdüm. Diğer baronları da iki sipahi arkadan getiriyor demesini de tenbih etti. Hakikaten bunu muteakip diğerleri de huzura getirilmişdi. Sultan bu sipahileri huzuruna çağırarak derecelerini yükseltti, Aidatlarını artırdı. Sabahtan akşama kadar bu suretle devam eden harpten Ermeni ordusu tamamen bozuldu. Böylece emiri meclisin maiyet askeri olan üç bin neferle savaş neticelenmiş oldu. Diğer ordunun kımıldanmasına bile hacet kalmadı. Sultan emiri meclisi son derecede takdir ve tahsin eyledi. Sırtındaki elbiselerini çıkararak ona giydirdi. Derecesini yükseltti. Biraz istirahatten sonra asker Leonu bul-

mak üzere hareket eyledi. Sağa sola, yana yakaya koşular rast geldiklerini tutsak ettiler. Bir hafta böylece araştırdılar. Sekizinci günü dönüp geldiler. Bir çok katır ve esir getirdiler.

Leonun hasta olduğu halde her hangi bir kalede tehassun eylediğide anlaşılmıştı. Düşman mahv ve perişan ve müzmahil olmuş, orduda her kes küçük büyük hesapsız ganimete gark olmuştu. Ümera Sultana müracaat ederek yağmur mevsimi gelmezden, yollar bataklık haline gelmezden önce mevkibin saltanat mağribine gitmesi muvafık olacağı ve Leonun her nerede ise bir gün çıkarak zelil ve hakır dehalet edeceğini arzylediler. Padişah bunun üzerine yerin taşımaktan aciz kaldığı ağır ve çok bir ganimetle Kayseriye döndü. Ganimet odenlu çok idiki bir öküz iki dirheme, dörtbeş baş koyun bir dirheme, güzel bir ermeni cariye ve ya köle elli dirheme satıldı. Sultan büyük ziyafetler çektikten sonra ordu kumandanlarına ve amirlerine ağır hil'atler verdi. Timarlarına zamlar yaptı. Arzu ettikleri menşurlar yazıldı. Her birisine maiyetleriyle birlikte buldukları mahallere gitmelerine müsaade edildi. İlk baharda

düşünce gemisini rubu meskûnda dolaştırmış nihayet Erzincan sahibi melik Fahrettin Behramşahın kızından elyaki bulunamamıştır. Esasen bu incinin sadefi gene Selçuk ailesine dayanmakta, Kılınç Arslan oruğundan budak salmakta idi. Bir çok istişare ve istiharedan sonra en münasibinin bu olduğu Sultana arzolundu. Saltanat hazinesinden bir takım ağır hediyeler, nefis armağanlarla münasip görülecek bir zatın kızını istemek üzere Erzincana gönderilmesi ferman olundu. Ve yola çıkardı.

Melik Fahrettin büyük bir elçinin nazik ve mühim bir iş için Sultanlar Sultanı caibinden gelmek üzere olduğunu haber alınca elçiyi karşıladı. Büyük ikramlarla kendi sarayına müsafer etti. Her türlü ihtiram ve tazimin ifasında mübalağa gösterdi. Ferdası umum ümera ve eşraf saraya çağırıldı. Elçide hazırды. Elçinameyi öperek melike verdi. O da öpüp başına koyduktan sonra mutalaa eyledi. Mutalaadan sonra elçiye eğer ağız haberleri varsa onların da söylenmesini rica etti. Elçi onları da izah eyledi. Getirdiği hediyeleri defteri veçhile takdim eyledi. Behramşah yüksek sesle halkın huzurunda dediki: Cena-

bı hakkın bu kula lutufu ihsan hazinelerinden bağışladığı azim nimete nasıl teşekkür edebilirim. Eğer benim evlâdımı harem hümayunda cariyeleri arasına katmak isteselerdi benim için ve neslim için ebedi bir şeref teşkil edecekti. Kaldiki böyle bir Padişah, böyle bir kul severlik lutfu göstermişler başımız ve gözümüz üstünerdir. Yalnız cihaz vekalın gerelerinin temamlanması için bize üç aylık bir mühlet versin ki lâayık olduğu gibi hazırlıklarımızı bitirelim. Va ondan sonra ulaklar vasıtasıyla hazırlığın tamamlandığını saltanat makamına arz edelim. Elçiye kıymetli caizeler verilerek Padişahın emir ve arzularına temamiyla, minnet ve şükranla inkiyatlarını arzeden bir mektupta yazıldı. Elçi vasıtasıyla gönderildi. Bundan sonra gelinin şeref ve haysiyetiyle mütenasip hazırlıklar başladı. Memleketin her tarafından hazık saratkârlar, mahir kuyumcular celbedildi. Üç ay geceli gündüzlü dökümle, dikişle, tersi ile iştiğal edildi. Padişahların eşlerine yalınşan, yaraşan gereçler hakkında ne düşünülüyse yapıldı. Murassa Taçlar, didimler, kıymetli küpeler, nefis yüzük ve bilezikler ve türlü tür-

lû murassa ve kıymetli elbiseler, altın ve gümüş mutfak takımları, hazırladılar. Çin ve Hotin mamulâtı getirttiler. Altın kemerli gulamlar ve cariyeler, altın nallı ve murassa sakalı atlar ve katırlar ve saireki bunların kıymetini tesbit imkânsiz, hesabını vermek zordur. O zamanlarda eihanın en ileri gelen ülema ve sudurundan kadı Şerefettini nikâhın aktine memur ederek kıymetli armağanlarla yola çıkardılar. Sivas geldiklerinde emiri meclis Mubarizettin Behramşah karşılıyarak son derece ikramlarda bulundu. Ve Birlikte saltanat makamına yoneldiler. Gedik mevkiinde Mubarizettin ilerliyerek Sultanın katına koştı. Ve meseleyi arz eyledi. Sultan, devletulularidan Çaşnigir Seyfettin Aybeyi, Seyfettin başareyi, ve Behaeddin kutlucayı ve Mubarizettin Çavlayı ve sair şehir ayan ve

mutebernını karşı gönderdi. Son derecc tazim ve hürmetle şehre getirdiler. Türlü türlü ağır pahalı takımlarla bezenmiş sofralar kuruldu. Taamdan sonra her kes dağıldı. Yarındası umum içtima oldu. Dergâh ve eyvan ulular ve beylerle doldu. deylemili ve kazvinli ve Anadolu ve firenk çavuşlar süngüleriyle, çomaklarıyla dizilmişlerdi. Sultan tacını başına giymiş saltanat tahtına oturmuştu. Hacıbler ve vekiller kadı Şerefettini çağırmağa gittiler. Tam bir ihtişam içinde sultanın katına getirdiler. Sultan kendini mekanet ve azamete, namdar sultanların şive ve türesine göre kendisine nüvazişlerde iltifatlarda bulundular, Bundan sonra kadı Şerefettin Melik Behramşahın saygı ve selâmlarını şükran ve inkiyatlarını arz ederek sahbanı hayrette bırakacak bir fesahat ve belâgatla şunları söyledi:

S i L L E

NACİ FİKRET BAŞTAK

(Coğrafî mevkii — tabii ahvali, dağları, deresi. çayı — „Sille,, ismi ve “silen,, ile münasebeti — Sillenin üzüm bağları ve bağ bozumu şenlikleri — Sillenin san'atleri — Sillenin ahalisi — Sillenin [eolojisi hakkında Tchihatcheff in verdiği malûmat — Chaputun eserinden müstahrec parça — Silen hakkında muhtelif âlimlerin verdikleri tafsilât ve izahat)

Yazan :

Naci Fikret baştak

Anadolunun bel kemiği hükmünde olan Toros silsilesinin bir şubesi, Hatonsarayı hizasına gelince şimale ve şimali şarkiye doğru bir istikamet alır. Ve (Bozdağ) ile “ Kemrelilik bel ,, inde birleşinceye kadar bu istikamette devam eder, ve hemen hepsi de garbi şimaliden şarkicenubiye doğru uzanan bir takım dereleri ve bunların içinde akan

çayları, ırmakları vücade getirir. Bunların başlıcaları cenuptan başlayarak şimale doğru şunlardır: üzerinde Kilisıra ve Hatonsarayı bulunan ve (Çarşamba) çayına iltihak eden (Akpınar) çayı, çok daha şimalde (Gödene) ve (Çayırbağı) dereleri, daha şimalde (Konya) nın baisi hayatı olan ve bu şehrin “Nil,,i denilebilen (Başara suyu), biraz daha şimalde hususî bir ismi olmayup (Tatköy) ün yarım saat kadar şimali garbisinden çıkup bir müddet şarkı cenubiye ve şarka doğru kittikten sonra, Konyanın Paşa suyu gibi (Aslım) bataklıklarında müntehi olan bir dere vardır; İşte mevzuu bahsımız olan (Sille) kasabası bu derenin içinde ve bu derenin ortasından geçen çayın kenarlarındadır.

Şimalinde ve tamamıyla üzerinde kâkim bir vaziyette, indifal

teşekkülâtta Dehni dağı, biraz garbında (Sulutas dağı) yahut (Kara burga) cenubu garbisinde (Takkalı dağ) vardır.

Bu dağ, her ne kadar Konyalılarınca (Takkalı dağ) deye maruf isede Silleliler nezdinde ismi (Gevelle) yahut (Gevele) dir ki bunun da ,Frikya mabudesi (Kübele = Cybéle) den alınmış olacağı meydandadır.

[Frikyalıların bu büyük mabudesi hakkında (Konya) hakkında yazmakta olduğumuz monografinin Frikya bahsında uzun uzadıya tafsilât vereceğimizden burada bu hususta bir şey yazmıyacağız.]

Konyanın (Başara suyu) gibi Sillenin deresi de selleri ile

“Havaya bulut ağdı,,

“Silleye dolu yağdı,,

“Şu Sillenin kızların,,

“Boz bulanık sel aldı,, (1)

Diğer:

“Seller aldı değirmenin bendini,,

“Kurtulmaz derlere koydum kendimi,,

[1] Bu parçayı, ne vakit hava bulutlanup ta gök gürlemeğe başlarsa, bir canlı an'ane halinde olup Konyanın eski günlerine, eski hayatına ve eski vaziyetine ve hele Selçuklara dair kendilerinin zamanına kadar gaip olmaksızın devam edüp gelmiş olan bir takım menkibeler vasıtasıyla o yüzlerce sene evvelki tarihine dair pek çok şeyler öğrendiğim merhume ninem Havva hanım tekrar ederdi; kabri nur olsun.

N.F.B.

meşhurdur. Bu seller, bilhassa ilk baharın son aylarıyla yazın ilk aylarında ve hassatan Haziranda, uzun müddet devam eden kuraklığı müteakip zuhur eden fırtınalı saganaklardan hüsule helir, ve âni surette bastırarak dere içinde bir çok hasaratı mucip olur;ezcümle, Konyanın selleri gibi, bunların da bazan insanları yakalayup götürdüğü vaki olmuştur.)

Konya ve Sille için afattan başka bir şey olmayan bu sellerin bu kabilden yaptıkları felâketler unutulmamış ve bunlar bir takım türküler halinde insanların hafızasında yaşamakta devam etmişlerdir. Bir türkünün şu parçası o kabildendir:

"Elvan çiçeklerden aldım rengimi,
O dağlar, bu dağlar, yeşil, dümanlı dağlar,,
"Elleri koynunda bir civan ağlar,,
"Karmı yağdı şu Sillenin dağına,,
"Sam yeli enmiş bahçesine, bağına,,
"Varma didim vardın sarhoş yanına,,
"Varma varma hemde kalma yolundan,,
"Babam duyar tutma benim kolumdan,,
"Onlar ile bozuk yine aramız,,
"Ayak ayak varmak bizim sızamız,,
"Cerrahlara sardırmayız yaramız,,
"Kendi yaramızı saranlardanız,,
"Koç gibi meydanda duranlardanız,,

Acaba bu (Sille) isminin aslı, etimolojisi nedir? Bu hususta hatıra bir çok tefsir ve izah şekilleri helir; Mesalâ: Roma kumandanı Sylla ya nisbet edilmiş olmak, yahut Sivas vilâyetindeki (Zela) nın bir naziri olmak ve saire... Fakat bazı cihetleri nazarı dikkate alıca iş değişir: Bir kerre Sille kasabası öyle eski bir kasabadır ki bunun menşei, Romalılar devrine değil, hatta Yunanlılar devrini bile geçerek Ta Frikyahlar ve hatta Hititler ve hatta Azyanikler devrine kadar yükselir; Binaenaleyh bir Roma kumandanının ismi ile tesmiyesi ihtimali pek baidir. (Zela) da uzaktır. O halde bir şey kalıyor: (Silen = Silène)...

Bu (Silen) bir Frikya nim mabudu ve yahut peygamberi

ve yahut feylesofıdır; Fakat aşağıda muhtelif âlimlerden ikibas etmiş olduğumuz parçalar da görüleceği veçhile, bu (Silen) ismi de kupkuru bir ismi has olmayup bir manayı mütezammındır; Alman mitoloji âlimlerinden prellere göre "Silenos,, "Kaynayup coşarak, köpürerek akan su,, demektir; Böyle bir su hangi sudur? Hiç şüphesizdir ki "sel seyl,, dir. Evet "Sel = torrent,, denilen suyu diğer akar sulardan tefrik eden cihet onların kaynayup köpürerek, cuşu huruş halinde akmasıdır. Fakat bu manayı haiz olması itibariyle, bu kelime ile Arapça "sel = seyl,, arasındaki müşabehet te ayrıca şayanı dikkattir. Diğer cihetten "seyl,, kelimesinin "su,, ve "sulu,, kelimeleri ile olan münasebetleri de ihmal

edilemez. Velhasıl bu kelimedede Frikya, Arap (daha doğrusu sami) ve Türkçe lisanları araya girmektedir; şu halde Alman âlimlerinden Forrerin tevili veçhile İsadan evvel dördüncü binde Préhattien esas üzereine Luvi unsurunun inzimamından Sni mi lisanı hasıl olmuştur; belki bu Préhattien esası üzereine Luvi unsurunun inzimamından Sami lisanı hasıl olmuştur.; belki bu epréhattien öz Türkçeden başka bir şey değildi; her ne ise... Netice şu oluyor ki (Sille), "sel suyu,, manasını ifade eden "silenos,, silénos tan gelmektedir. Esasen Silleninin tabii vaziyeti de bu tarzı tevili tasdik edecek bir haldedir: Sille bir sel yatağı güzerkâhındandır.

"Silène,, ve "sel seyl,, kelimelerinin esas itibarile Türkçedeki (su) cezrinden husule gelmiş olduklarını kabul etmekle beraber, bunu müteakip, lisanı tekâmül sahasında arzemiş olcaıkları safhaları göstermiş olmak için de bazı fer'i cihetlerden bahsetmeği faydasız addetmedik:

Yunancada "Sillos,, hem "yası burunlu,, ve "müstehzi,, hem de "bir nevi hicviye,, ve "istihza,, manasına gelmektedir. Bunların cezri: (sil) dirki "istihza,, fik-

rini vermektedir. Diğer taraftan bir de (si) cezri vardır ki bu da "ışık,, fikrini verir; halbuki sel suyu da akarken ıslık çalar gibi bir ses çıkarır; işte bu noktada bütün gelimeler "si,, cezrine raci oluyor ki o da suyun akarken çıkardığı ıslığa müşabih sestten başka bir şey değildir. Şu halde (Sille) kelimesi Azyaniktir ve "sel suyu,, demektir.

Şimdi Frikyanın nim mabudu (Silen - Silène) e avdet edelim:

Frikya kralı Midas bu sileni yakalamak için onun def'i atışı için içtiği suya şarap karıştırmak suretiyle onu sarhoş etmiş ve bu suretle esir eylemiştir. bunun remzi ve timsali manası "sil,, mabudu Silene şarap dökmek suretile libation yapılmakta olduğunu imadır. Bir çok işaretlerden anlaşılıyor ki (Sille) kasabası Frikya medeniyeti devrine aittir; bunu teyit edecek diğer misallerde vardır. Konyanın 9 ve Sillenin 8 saat şimalinde bulunan Sızma = Zizima köyü, Frikyahların mabudesi maderi zemin Zizimméné ye ithaf edilerek böyle tesmiye edilmiştir; bu köyün bir saat kadar şarkı şimalisinde (Névinne = Névinne) isminde bir mevki vardır ki halâ üzüm bağlarıyla meşhûr olan bu yer, Lâtince Néavinéa

yani "yeni bağ,, dan başka bir şey ifade etmez.

Bütün bunlar, buralarda Frikyalıların şarap mabudu Sabazosun hâkim olduğunu gösterir. Sillenin cenubunda ve henüz Sille dağına varmadan evvel Sille bağları görülür, bunlar üzüm bağlarıdır. Üzümün suyunu kaynatarak pekmez yapmak islâmiyet devrine aittir; halbuki İslâmiyetten evvelki devirlerde üzüm suyu ancak şarap yapıyordu; ve bu müskir madenin insanîyet üzerinde ne kuvvetli bir tesir icra etmiş olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Velhasıl (Sille) nin şarkı şimalisinde bulunan bazı mevkilerin Frikyaya medeniyeti ile olan alakalarını göstermek icap etmektedir: (Nevinne = Néavinéa) yani yeni bağ demektir. (Midan = Midayon) yani Midasın şehri demektir; Midas ise bir Frikyalı kralıdır. Velhasıl, bütün bu isimler Midasın hatırlatmakta ve buda Frikyaya kralı bulunmaktadır. Diğer taraftan Midas ile Silène arasında geçen vak'a malûmdur: Silen, Midas tarafından sarhoş edildikten sonra ona beşeri hayatın, bu dünyevi varlığın acı ve yeisengiz sırru hikmetini söylemiştir. Başka bir nokta daha var: Silène şarap

mabudu Dionysos un süt babası ve mürebbisidir. Buda üzüm bağlarının sel sularıyla irva edildiğine telmihtir.

Sillede, Rumlar gitmeden evvel her sene son baharda üzümler bozulurken günlerce şenlikler, eğlenceler tertip ederlerdi. Bu " bağ bozumu eğlenceleri,, tamamıyla Dionysiaque yahut Bacchanale denilen pür zevk ve tarap cümbüşler, orjiorgieleri hatırlatır ve onların bir temadisinden başka bir şeyler değildi.

Sillede, diğer Frikyalı köy ve kasabaları gibi kapalı vadilerin içerisine bina olunmuştur; Nitekim sızmada böyledir; bunlar ta yakınlarına varıncaya kadar uzaktan asla görünmezler; Bu da düşmanın taarruzundan kendilerini saklamak için ihtiyar olunmuş bir tarz olduğu gibi zaten de Hititlerden tevarüs ettikleri "cebel peresti = [orolâtrie "ve,, Ab peresti = Hydro-lâtrie,, böyle sulu vadileri tercih etmelerini icap eylemektedir. Zaten (Seyit gazi) nin cenubundaki Frikyaya kasabalarında hep böyle vadiler içerisinde tesis edilmiştir.

Pek eski zamanlardan beri küçük bir merkezi medeniyet olan bu kasabada da, diğer

Frikyaya kasabalarında olduğu gibi, bazı sanatlar epeyce ilerlemiştir: İndifaî arazide bulunması hasebiyle buradan bir nevi taş çıkarmaktadır; " Sille taşı,, yohut " ken = kân taşı,, denilen bu taş, yumuşak hamurlu bir nevi granittir. Konyanın pek çok inşaatında kullanılan iki nevi taştan birisi (Gödene) nin kilsisi taşı, diğeri de Sillenin bu yumuşak granitidir. Bu suretle Sillede taşçılık san'atı epeyce müterakkidir.

Bu granitik suhurdan başka Sillede toprak kap yapmağa gayet müsait kil de vardır. Sillenin bu kapçılığı her halde pek eski zamanlardan, hatta Neolithique devrindenberi mevcut olsa gerektir. Bu kapçılık, beşeriyetin tekâmülünde pek mühim bir merhaledir. Ateşin keşfi, bir takım hayvanların tihil ve tenisi, madenlerin keşfi, ziraat..... beşeriyetin tekâmülünde ne kadar mühim ve büyük birer safha ise işte kilin çamurundan istenildiği şekilde bir takım kaplar yapup bunları bir takım furunlarda pişirerek sertleştirmek te on'ar kadar mühim bir terakkidir; ve bu kapçılığın terakkisinin, yalnız maddî hayat üzerinde değil, belki sanayii bedianın inkişafında

ve dinlerin tarihinde de mühim rolları olmuştur. Bu gün arkeolojide "pişmiş topraktan mamul şeyler = Terres cuites,, ve "nakışlı kaplar = vases peintes,, çok mühim bir yer işgal eylemektedir.

Gerek Konyanın Alâeddin tepesinde ve gerekse Sızmanın höyüğünde bulunan küplerle diğer toprak kaplar, muhtemeldir ki hep Sillede imal olunmuşlardır. G. Perrot un tabiri veçhile bir zamanlar şerabın seller gibi aktığı Frikyada bu şevku tarap unsurunu hıfz için kapçılığın ne kadar büyük bir ehemmiyet ve inkişaf almış olması lâzım geldiği meydandadır.

Toprak kap yapmak sanatına Yunanca Kérameia ve fransızca Céramique denildiği gibi Konyada da böyle kaplar yapılan mahallere (Kerana = Kerana) deniliyor; ben öyle zan ve tahmin ediyorum ki, güya farisi "mamel, = mamel, darüssinaa,, demek olan "kâr hane,, nin muhaffefi olduğu iddia edilen bu (kerana) kelimesinin aslı Yunanca "Kérameion,, dır ki "kapçılık atelyesi,, demektir. Sillede mazharı inkişaf olmuş sanatlardan birisi de "halıcılık,, dır. Hiç şüphesiz bu da Frikyaya medeniyeti zamanından kalma-

dır. Zaten (Ayazin) deki (Midasın kabri) denilen abidenin cephesindeki nakışların bir halının resimlerinden başka bir şey olmadığını birçok arkeoloğlar söylemektedir. Esasen halıcılık "Gedis,, , "Gördes,, ve "Simav,, ve "Uşak,, gibi hep eski Frikya medeniyeti sahasında bulunan kasabalarda pek fazla inkişafa mazhar olmuştur. İşte aynı sebepten dolayı, yine Frikya medeniyeti tesiri altında bulunan "Lâdik,, ve "Sille,, de de halıcılık şayanı dikat bir surette inkişaf etmiştir. Zaten Sillenin dağlarında vaktiyle mebzulen yetişen "cehri,, ismindeki ağacın boyası bu sanatın inkişafında mühim bir rol oynamıştır. [1]

[1] "Cehri,, kamusu Türkî ve kamusu Fransavî ile diğer bazı lûgat kitaplarının söyledikleri veçhile "kök boya — fuvé — garance,, in kökünden çıkan „alizari,, değildir.

Kök boya bir ottur, halbuki cehri bir ağacın meyvesidir; ekseriya dağlarda hûdayı nabit bir halde bulunur. Bu ağacın Fransızcası Nerprun, İngilizcesi Buckthorn, Yunancası Rhamnos, Lâtincesi Rhamnus dir. Kendisi, mensup olduğu fasileye ismini vermiştir. Bundan dolayı bu fasilenin ismi: Rhamnées yahut Rhamnacées dir ki Türkçeye "Unabiye — Unnabiye fasilesi,, diye terceme olunmuştur. Hakkında ilmi nebatat kitaplarında şu izahat var-

Yukarıda müteaddit yerlerde tekrar ettğimiz veçhile Sille pek

dir: "nebatatî eşçar ve şüceyredir. 450 kadar envai memaliki mutedile ve harrede mevcuttur. Tahtelmedari nevahide nadir olup mintakai cumudiyede ise hiç bulunmaz. (Ak diken — güğüm eriği — Nerprun, bir şüceyredir. Avrupada ormanlarda bulunur. Cehri = Şevketülsabbagin — Rhamnus infectorius, Avrûpanın cenup taraflarında yetişir bir şüceyredir; esmarı "avinyon taneleri = grains Avignon,, namiyle maruftur. Güzel sarı bir maddei mülevvine (cehri) ita eder. Bu esmar biberin bûzurundan cüz'î büyücek beyzi, sincabi, lezzeti har ve salyayı sarıya telvin eder. Ticarete bu esmarın mevrideriyle müsemma bir çok nevileri vardır. Bunlar biraz daha büyükçedirler; bunlar: (İran, Mora, Türkiye veya Edirne) daneleridir. Bunların "Rh. amygdalinus. ve keza Rh. se*atilis nebatlarından hasıl oldukları zannolunur. Ankara, Tokat veya İskilip bûzuru namiyle mevsuf olanları da vardır,,. Konyanın cehri ağaçları yalnız Sille dağlarına münhasır olmayup Loras dağının hemen bütün eteklerinde hesapsız cehrilikler bulunuyordu. Ezcümle Lorasın şimali şarki eteğindeki Kovalı köyü ile şark eteğindeki (Kozagaç) köyünde pek çok cehrilikler vardı. Alizarın boyalarının keşfinden evvel bunların meyveleri toplanarak harice sevk edilir ve bu yüzden pek çok ticaret edilirdi. Cehrinin boyası alizarıninkinden daha güzel ve sabit idi.

eski bir kasabadır. Kâfi derecede asarı atıkası keşfedilemediğinden edvarı tarihiyesini sarıh surette tayin şimdilik imkânsız isede bazı işaretlerden bunun her halde Hitit medeniyeti zamanından başlayarak Frikyalılar zamanında ziyadesile inkişaf etmiş olduğunu tahmin güç değildir. Bu kasabanın eskiliğine delalet eyleyen şeylerden birisi de ahalisidir: Silleliler Konyalılara benzemezler. Ayrı ve barız bir fizyonomiye maliktirler. Çehreleri daha ziyade beyzidir, vücutları binnisbe daha narindir. Gerek rumları, gerek müslimanları hep birbirine benzedikleri gibi şivei tekellümleri de bambaşkadır; Bir Konyalı, bir Silleliyi tarz tekellümden derhal anlar: tatlı, hoş bir imale ile konuşurlar. Velhasıl Silleliler, gerek tarzı tekellümlerinin ve gerekse teşekkülatı bedeniyelerinin delâleti ile başka, ayrı bir ırktırlar. Fakat ne dirler? Frikyalı mı? Hitit mi? Preahatiten mi? Belki bunlardan birisi... ve belki de bunların ihtilâtından husule gelmiş bir ırk..

Sillenin sanatlarını sayarken hiç unutmamaklığımız icabeden bir sanati de: musikidir! Hiç bir kasaba Frikyalılar zamanından kalmış olurda musikiye bi-

gâne olabilir mi?

Sillelilerin (Gevele) dedikleri (Takkalı dağ)ın üzerinde el'an ve her zaman maderi zemin (Kübele) hükümran olmaktadır. [1]

Sille deresinden halâ her ilk bahar ve yazda ıslık çalarak akan (Silen)dir, (Marsyas) dir ve işte bu Marsyas dır ki Olimpos fülüt — kaval çalmasını öğretmiştir. Zaten Frikyalılar musikide çok ileri gitmişlerdi, ve hatta onların musikide kendilerine mahsus bir tarzları vardı ki Mode phrygienne denilirdi. Fakat Frikyalıların en ziyade meşhur olan şeyleri, Yunanlıların "sırrı âyin = Mystère,, lerini vücade getirmiş olan Frikyalı âyinleridir; Bu âyinlerde bilhassa fülüt = kaval, trampet ve zil = cymbale çalınırdı; Bu çalgılar düne gelinceye kadar Mevlevîlerin âyinlerinde de hemen hemen aynen çalınıyordu, ve bir çok âlimler Mevlevî âyini

[1] Konya hakkındaki monografimde uzun uzadıya izah edeceğim veçhile bu "Gevele,, nin aslı "Kübelé — Cybél,, olduğu gibi bunun da aslı Samî lisanlarda "dağ,, demek olan (cebele — cebele) dir. Zaten Samice ile Luvi lisanı birleşmekte ve bunların da aslı Asyanik bir lisana dayanmaktadır.

N. F. B.

nin Frikyalılarından kalma olduğunu sarahaten söylüyorlardı. (Konya) mecmuasının birinci sayısında (namaz ve şivlilik) serlevhası altındaki mekalemde namaz gecelerinde çalınan kaval ve trampetin Frikyahlar zamanından kalma olduğunu söylemiştim. Sille, İsanın tevellüdünden yirmi ve Midastan yirmi sekiz asır sonra da Frikyaya musikisini idame ettiren bir yerdir. Velhasıl bu noktai nazardan Sille, bir aşku tarap, bir zevku vecd yuvasıdır: orada Minervanın kuru ve haşin sözleri değil, fakat Sabaziosun Silenein Marsyasın gayri şuuriye hitap eden nağmeleri, terennümleri, sesleri işidilir. Tekrar ederim: Sille, en eski zamanlardan beri bir aşku tarap memleketi olarak kalmış ve o halde yaşamıştır; orada hakim olan şey, vecdü heyecan = Enthousiasme dir.

İşte Sillenin sinesinden ye-

“Şu Silleden bir gece geçtim görmedim
hey amman aman

“Acı tatlı sular içtim, ölmedim
hey amman aman

“Ben o yarden vazmı geçtim? geçmedim
hey amman aman

“Şu Sillenin çelenleri kamıştan
hey amman aman

tiştirdiği evlâtları bu vecdü heyecanı zamanımızda bile idame etmekte devam etmişlerdir. Silleden pek çok şairler yetişmiştir. Bunlardan birisi asıl ismi Bekir olan Zehridir; diğeri süruridir; diğeri biri de suvari çavuşu olan Sait ağadır. Feşanı, Fiğanı, Lokmanı, Mervanı mahlaslarını taşıyan şairlerde hep sillelidir.

Velhasıl Sille hep bir şevku tarap memleketidir. Onun sinesinden doğmuş olan şairlerde işte şu zikrettiklerimizdir; fakat her Silleli tab'an şairdir.

Silleye müteallik birçok türküler vardır; bunların çoğu aşıkane, mütehassirane, yanık, hazine velhrsıl Lyrique şeylerdir. Şu aşağıdaki parça ile bundan evvel yazdığımız parçayı bay

Ferit Uğur ile Sadettin Nüzhetin bundan dokuz sene evvel telif etmiş oldukları (Konya vilâyeti halkiyat ve harsiyatı) nam eserden iktibas ettik:

“Vallah haberim yoktur bu işten
hey amman aman

“Şu Sillenin çelenleri tahtadan
hey amman aman

“Ben istemem patlak başlı softadan [1]
hey amman aman

“Evlerinin önü iğde ağacı
hey amman aman

“Dökülür yaprağı, kalır ağacı
hey amman aman

“Nedir Hey sevdiğim bunun ilâcı?
hey amman aman

Bu türküde aynı eserden muktebestir.

Bütün bu türkülerde, hatta bir felâketi ifade edenlerinde bile, geçmiş günleri ılık bir cazibe ile ihata eden romantik, anlaşılmaz bir sihrü füsün vardır. Türkülerin küfteleri gayet basit ve iptidaî şeylerdir, fakat bunlar bilhassa bir Sillelinin sazı ile çalınınca insan vecdü heyecana getirecek, raksettirecek bir kuvvet iktisap ederler; o vakit ruha hitap eden şey, küftenin mantığı değil, musikinin lisanıdır, gayri uşrinin sesidir.

1322 Senei maliyesinde vali

Cevat beyin zamanında neşrolunan (Konya salnamesi) nin 284 üneü sayfasında (Sille)ye dair şu malûmatı görürüz:

“Doğrudan doğruya merkezi vilâyete merbut nevahiden:

—Su dirhemi nahiyesi—

“Nahiyei mezkûre Konyanın ciheti garbiyyesinde olup onbeş karyeden mürekkeptir. Arazisi dağlık isede ziraat ve rayi mevashiye elverişlidir. Kurayı mülhakasında şayanı kaydü tezkâr bir san'at mevcut olmayup ahali ziraatle ve koyunculukla müteayyıştır. Merkezi olan Sille kasabası Konyanın garbi şimalisinde ve iki saat mesafede ve iki dağ arasındadır. Abü hava-

(1) Patlak, Konyada, kızgın saç üzerinde kavrulurken örgü bir beyaz kütle halinde kabarup o halde tasallüp edüp klmış olan Mısır buğdayına denilir.

sı güzel, bağ ve bahçeleri çoktur.

"İki bine karip hane ve bir dairei hükümet ve bir redif debboyu ile dairei askeriyesi, küçük ve büyük bir çok cevamiî şerife ve kiliseyi ve yüz elli kadar dükkân ve dört kahvehane ve iki hamamı ve beş çeşme ve iki şadırvanı havidir.

"Kasaba, mütekabil ve dik iki sathı mail üzerinde olduğundan haneleri anfiatır şeklinde mebnidir. Evvelleri bu kasaba ahalişi cehri mahsulünden hayli istifade ve peydayı servetü saman etmiş iken cehri boyasının ticaretçe rağbetten düşmesi ve mevkian başka suretle temini maişete imkân görülmemesi ahalişinin kısmen terki meva etmesini mucip olmuş ve ahaliî hıristiyanıyesinden bir takımı Ilgın ve Bozkır gibi civar kazalara ve merkezi vilâyete nakli hane etmiştir.

"Konya ile etrafı kurada istimal olunan küp ve çömlek misilli türabiye Sillede yapılır. Ahaliî islâmiyeden bir takımları işbu san'ati icra için yazın memaliki şahanenin sair kasabatına dağılıp kışın memleketlerine avdet ederler. Yün, tiftik ve pamuk ipliğinden külliyyetli çorap imal ve ihraç olunur. Beş

on sene evvel bazı gulistanlar tesis olunmuş isede mevkiin kabiliyeti nisbetinde terakki ettirilememiştir.

"Sillede sanayii mahalliyyeden zikre şayan halıcılık san'ati pek müterakki olup yirmi otuz kadar halı tezgâhında ihracata elverişli ve beher arşunu üç mecidıyeden bir liraya kadar pek zarif ve nefis halılar imal olunmaktadır..

Konya salnamesi,
1322, sayfa 284

Mösyö Ernest Chaput;

Voyages d'études géologiques et géomorphogéniques en Turquie isimli eserinde (Sille)den şu suretle bahseder:

"..... aynı suretle Konya ovasına müntehi olan Bilecik ve Sille çayları şehrin şimali garbisindeki dağ kütlelerini, mütalaa ve tetkikleri, arazinin bünyesi hakkında ehemmiyetli malûmat veren, derin vadiler içinde katederler.

Konyanın 10 kilometre şimali garbisinde ve 1200 metreye yakın bir irtifada bulunan Sille nahiyesi, çok kere gözden geçirilmiştir [1] Orada Sillenin ce-

[1] Voir surtout P. de Tchihatcheff. Asie Mineure, Géologie, 1867, P. 191. F. Frech, Géologie Kleinasien, 1916, P. 5 - G. Hoffmann, (Zur

nubunda mağara şeklinde oyulmuş masa şeklinde, ve, zirveleri koyu renkli lâvlar ile taçlanmış, az çok cam manzaralı, ve münferit mahrutî dağların tepelerini teşkil eden indifai beyaz tüfler görülür.

Öbür tarafatan bir göl serisi ve eski arazi görülür: Mermerler, serpantinler, İlh' fakat bu muhtelif arazinin yekdiğerine karşı olan münasebetleri kat'i surette tayin edilmemiştir.

Hakikati halde, Sille vadisinin cenubu yamacı, umumiyet üzere, hemen hemen masa gibi bir vaziyet arzettiği halde şimali yamacı pek çok alt üst olmuştur. Ve benup kemeri ile eski arazi arasında bütün bir sıra çatlaklar müşahede olunur. Sillenin doğrudan doğruya şimalinde çatlaklar, vasati olarak, şark - garp istikametindedirler; bir çok yerde indifai tüfler, az çok kuvvetli yığınlar halinde göl kirec taşları görülür ki bunların dalma zaviyeleri bazan 45 dereceyi geçer. İşte bu alt üst oluşlardır ki Hoffmanana yeni bir Krater intibai vermiştir, halbu-

Geomorphogenie Anatoliens, 1925) a donné quelques renseignements intéressants sur la région de Konya, mais c'est article n'est guère utilisable sans vérifications directes.

ki burada mevzuu bahs olan ancak üçüncü devre ait bir havzanın çatlaklı kenarlarında bulunan itikâl şekilleridir. Göl serisinde tüfler ve lâvlar, vazih surette birbiri üzerinde tabakalanmışlardır, ki bu serinin Miocène devrine aidiyeti (Fındık pınarı) ında bulunan hayvanat müstehaseleriyle: Planorpis cornu denilen buyuzlu naimelerle anlaşılmaktadır. Yukarıda zikri geçen çatlaklar, Başara kavağının kilere merbuttur; burada mevzuu bahsolan, devri salise ait aynı bir mıntakanın kenarıdır; eski arazi, Sillenin şimalinden şimali garbi istikametinde ilerleyen ilk dağlardan (zirveleri 1560-metre) başlayarak Gevenli dağına ve Başara kavağının şimalindeki dağlara kadar ilerler.

Diğer taraftan, Sillenin şarkında, hemen şimali şarki istikametinde bulunan diğer bir çatlaklar manzumesi, Konyanın havzasının inhidam tectonique hududunu temsil eder. Arazi şarka doğru çatlaklar boyunca alçalır ve dalmalar şarka yahut cenubi şarkiye doğrudur. İndifai tüflerin üzerinde ince kum taşları, loess manzarasında bulunan kilsî killer görülür ki bunlar hakikati halde, çakıl taşlarından müteşekkil yatakla-

riyle birbiri üzerinde tabakalanmış çay balçıklarındır. Daha yukarıda, indifaî kayaların yuvarlak çakıllarını ihtiva eden konglomeralar, daha sonra kabuk bağlamış kireç taşları gelir. Bu muhtelif arazi lâhkalar vasıtasıyla sel yarınları halini almış. Ve buralarda hafifçe dalgalı yataklar şeklinde kumlarla çakıl taşları nöbet nöbet yekdigelerini takip etmiştir. Ovaya doğru yüzde 3-4 derecelik bir sathı mail, bu seriye nihayet verir, ve sathı itikâllere uğramış daha eski arazi üzerinde imtidat eder. Mevzuu bahsolan yaylalar, şarka doğru, 1150 metre irtifaında nihayet bulurlar; bunlar 30-50 metre irtifaındaki bir itikâl yarı ile, yeni lâhklardan müteşekkil ovaya hakimdirler ki bunun kenarı burada takriben 1100 metre irtifaında ve meyli hemen yüzde 2 derecesindedir. Hali hazırdaki çayların meyli daha zaiftir, bunların, evveleminde, mecraları derinleşmiş ve sulama kanalları, ovayı, bazı yerlerde 4 metreden fazla derin hendekler halinde katetmekte bulunmuşlardır. Şarka doğru ileriledikçe sırtların irtifaları azalır ve çaylar ovanın hizasına inerler.

Binaenaeyh, inhidamî hâdi-

selerle itikâl ve lâhiklanma safhalarının yekdigelerini takip etmesi, Sille ile Konya arasında bilhassa şayanı dikkattir, ve burada Miyosen - Miocène den itibaren bir çok göl serileri ve bir çok lâhkî seriler görülür. Göl serileri, çatlaklar ve inhidamî inhirafırlarla, şüphesiz alt üst olmuşlardır; Teras - Terrasellara gelince bunlar hali hazırdaki ovadan daha meyillidirler, fakat vadilerin derinleşmesi ve kaynakların dağ cihetine doğru ilerilemesinden ibaret olan itikâlin tabii inkişafın, müşahede olunan inhirafırları ve teraselerin sıralanmasını izaha kifayet edip etmeyeceği bilinemez. [1]

Tchihatcheff (Asie Mineure) isimli eserinde Sillenin jeolojisini şu suretle tasvir eder:

"Konyanın iki fersah şimali garbi - şimalinde güzel Sille köyü bulunur; bu köy bir kaç münferit serpantin - Serepentine [2] kütlesi ile çevrilmiş olan

[1] Ernest Chaput: Voyages d'Etudes géologique et géomorphogéniques enTurqui P. 92 - 94

[2] Silicateshydratés de magnésieyi ihtiva eden ve muhtelif renk ve bünyede bulunan suhur envana verilen isimdir: Magnésite, Stéarite, talc yahut deniz köpüğü, sabun taşı yahut saponit ve asıl serpentin bu kabildendir.

li iki mahrut yükselir ki bunların en şimalde bulunanı sathını örtmüş olan pek çok cihne djikhné [1] ağaçlarından dolayı Cihne dağı = Djikhne dagh [2] namını taşımaktadır. Kaya bir Rétinite dir [3] ki bu, Alman Oryctognoste [4] lerinin Pechsteinporphyr dedikleri ve binnetice (Felsitporphyr) Eurites [5] sanatına aid bir kayadır. Bu kayanın hamiri zift siyahı renginde ve Almanların Fettglantz yani yağlı parlak kelimesiyle tavsif ettikleri dühni bir parlaklıktadır; bu hamir çok miktarda ve her biri 5-6 milimetre uzunluğunda Oligoclase [6] billurlarını ihtiva edip bunlar pek vazih surette çizgildir; keza esmer yahut tunç renginde mangnesie li

[1] Cehri = cehri demek istiyor; cehri meyvelerinden boya istihsal edilen bir nevi küçük ağaçtır.

[2] Kiepertin haritasında Debni olarak görülüyor.

[3] Rétinite (arziyatta) hamızı cam manzarasında, kırılmış sathî helezuni bir kaya olup yüzde 63 ten 73 e kadar silisi ihtiva eder.

[4] Oryctognoste muhtelif madenleri tanıyan ve yekdiglerinden tefrik eden

[5] Eurite suhuru feldipatiyeden bir nevi çakmak taşı

[6] Oligoclase billuri kayalarda münteşir bir nevi beyazımtrak feldispattir.

micanın [7] altı vacihli küçük safhalarıda vardır. Bu kayada ortz = orthse [8] in mefkud olduğu görülüyor. Bozkırın bu mütenevvi aksamı Djikhni dağının mahrutlarında, bazan onun zirvelerini tetviç eden sütunlar halinde, bazan da, hakikî lâv akıntıları gibi yanlardan fıskırdığı görülen küçük tepecikler yahut örtüler şeklinde arzı vücut eder.

"Djikhni dağının, bu hittaya hâkim olan ve pek uzaktan ve bilhassa şimaldan Silleye doğru ilerlerken ve ezcümle Dokuzhan denilen mahalden görülen bu iki büyük mahrutundan başka, her tarafta sivrilen ve yekdiglerinden gerek kabarmış ve bükülmüş maden cürufu yığınlarıyla, ve gerek lâv akıntılarını temsil eden ufki tabakalar, ile ve nihayet, gerek anasırı müşekkilesi, bazan, pek sağlam bir brèche [9] teşkil edecek su-

[7] Mica = mika, beyaz ve parlak ve yaprak yaprak bir nevi taştır.

[8] Orthose bir nevi Silicate d'aluminium et de potasse dir. Hacerülkamer, hacerüşşems

[9] Brèche = muhtelif taş parçalarının tabii bir çimento ile birleşerek vücuda getirdikleri kütledir.

rette yekdiğerine yapışmış az çok kabili takdir parçalardan ibaret olan, bazanda indifaî kayaların ezilmesinden husule gelen ve hakikî bir volkan tufüne [1] benzeyen ve salâbet ve rengi ile tebaşiri hatırlatup küçük Asyanın indifaî sahalarında o kadar büyük bir rol oynayan kabili inkisar bir maddeden teres-sübatı ile yekdiğerinden ayrılmış bulunan daha az yüksek diğer bir çok mahrutlar vardır. İşte bu tuf tabakasının içinde oyulmuş olan hununun dibinde, kısmen Silles köyü bulunur ki irtifaî 1260 metredir.

“Sillenin cenubunda az çok yalçın bir takım massifler [2] yükselir ki bunlar bazı kere ufki bir surette tabakalanmış olan trachyte [3] yahut eurite den bazan, da tuf ve konglomeralardan tereküp etmişlerdir. Bütün bu sarp ve yalçın dağlar bir takım derin sel yarıntılılarıyla yırtılmışlardır ki bunlar ol-

[1] Tuf beyaz ve yumuşak bir nevi sünger taşı

[2] massif umumiyetle vüsatleri az ve az çok tenazürle en yüksek bir noktanın etrafında toplanmış olan dağların hey'eti mecmuası

[3] trachyte - siyenitik sınıfından ve porfiroit tipinden bir kaya olup sertliğiyle mütemayizdir.

dukça dik sathi mailler halinde Konya ovasına kadar inerler. Bu ovanın Konya ile Silles arasındaki kısmı, traşit çakıllarının yanında bir çok kilsî parçaları ihtiva eden, tufanı diluvien rüsubat ile örtülmüştür; bundan başka, Sillenin indifaî sahası, bu köyün biraz cenubunda nihayet bulur, zira göl kireç taşlarının, Konyaya yaklaştıkça fazlalaşmak üzere, rüsubatı tufaniyeyi diluvium deldikleri görülür.

“İndifaî mntaka Sillenin şimalinde daha azim bir inkişaf arzeder, ve Dokuz hanla hem hudut kenarlara kadar uzanır. Filhakika bu mevkiden Silleye doğru hareket edildiğinde Dokuz hanın iki buçuk fersah cenubunda, traşit tüflerinden mürekkep basık tepeler ile çevrilmiş bir boğaz geçilir, bu boğaz bir taraftan Cihne dağına diğer taraftan Konya ovasına kadar açılan bir yaylaya muntehi olur, ki bunun her tarafında kuvvetli tuf rüsubatı ve traşit kayaları vardır.” [4]

Tchihatheff suhuru rüsubiyeden bahsederken de şu Silleyi suretle zikreder:

“Buna müşabih kayalar, Lâ-

[4] P. de techitatcheff: Asie mineur, description physique de cette contrée; 4 e partie: géologie, p: 192 - 19

dik ile, umumiyet üzere Konyanın bir foburgu = faubourg ad edilen Silles arasındaki sahayı işgal eden dağ kitlelerinin ana-sırı müşekkilesi olmak üzere de görünürler. Binaenaleyh, Lâdiğin takriben bir fersah cenubunda, Silleye götüren patikanın şarkında, koyu mavi kireç taşlarından mürekkep ve (Ateş burnu) denilen yuvarlak bir kütle görünür, halbuki bu kütle biraz garbında, cenubi garbide 60 — 70 derecelik bir zaviye altında zemine dalan, thonschifer den mürekkep, aynı suretle yuvarlak fakat daha küçük cesamette bir takım tepeler yükselir. İşte üzerinde Sisnar [1] köyü kâin olan dağı bu son kaya teşkil etmektedir. Lâdiğin iki buçuk fersah cenubu şarkisinde mavi kireç taşları çoğalır, halbuki oraya kadar hâkim olan thonschifer [2] lerdir. Bununla beraber her iki kaya bir arada zuhur ettiklerinde tonşifer hemen daima dağların aşağı mntakalarını ve kireç taşı yukarı mntakalarını işgal ederler, ve hatta daha alçak bir seviyede bile kireç taşı, kendisi-

[1] Bu isim her halde Sizma olacaktır.

[2] Thonschifer killi şist, killi arduvaz.

nin altında zemine dalmış olan tonşiferin üzerine istinat etmektedir. Nihayet Lâdiğin dört fersah cenubunda, hıttta, dalgalı bir yayla manzarasını iktisaderki burada arazii itikâliye, ufki bir surette tabakalaşmış olan kuvvetli konglomera rüsubatı altında gayb olur; bununla beraber, kireç taşları ve tonşiferler yeniden meydana çıkar ve Silleye kadar devam ve orada kat'î surette indifaî kayalara terki mevki ederler.” [3]

Frazer; (Atys et osiris) isimli eserinde, ırmak mabudü Marsyas dan şu suretle bahseder:

“Atys ve Marsyas

“Mabudun (yani Atysin) bu eski mümessillerinin ne suretle öldürüldüklerinin bir hatırası, ihtimalki, Marsyasın meşhur hikâyesinde pes zinde olarak yasar.

Denildiğine göre, Marsyas; Frikyalı bir satyre yahut bir silen idi; ve diğerlerine göre, maharetle fülüt çalan bir çoban idi. Gübele Cybéle in muhibbi olan Marsyas; Atys in ölümüne sebebiyet vermiş olmasından dolayı müteellim bulunan mabudeyi tesliye için onunla beraber memleketi dolaşıyordu. Frikyadaki Céléné-

[3] Tchihatheff: Asie Mineure, géologi, P: 612 — 613

= kelene şehri ahalisi, büyük mabudenin şerefine flüt ile çalınan havanın tertibini ona isnat ederlerdi.

San'atına mağrur olan Marsyas; Apollonu bir musiki müsabakasına davet etti; kendisi flüte ve Apollon da rübab = lyre çalacaktı. Mağlup olan Marsyas bir çama bağlandı ve Apollon, yahut bir iskit esiri onun derisini yüzdü, yahut onun uzuvlarını kesti. Gelenede tarihi devirde, Marsyasın derisi gösterilirdi; Bu deri iç kalenin altındaki bir mağarada talik olunmuş idi; İşte bu mağaradan şiddetli bir gürültü ile Marsyas ırmağı fışkırıyor ve Mendires ile birleşiyordu. aynı suretle, kaynağından itibaren dolu olan Adonis te Lübnanın uçurumlarından çıkıyor, ve İbrizin maî ırmağında aynı tarzda Tourosun kırmızı kayalarından billurî bir çadırvan halinde fışkırıyor. Şimdi toprağın derinlikleri altında gürüldeyen çay Corycienne mağarasının karanlıkları içinde, iki muzlim uçurum arasında ânî parıltılar atarak geçirdi. Hepsinde de feyzü bereketin ve hayatın vaatleri tebessüm eden bu suyu bol kaynaklarda, eski insanlar, mabudun elini görüyorlar ve musikisi kulaklarını dol-

duran çoşkun sularının kenarında ona ibadet ediyorlardı. Eğer an, aneye inana bilirsek, Céléné de, mağarada asılı bulunan flüt çalıcı Marsyas, ölü olmakla beraber, bu ahenktar seslere karşı gayri hassas değil idi; deniliyor ki memleketi olan Frikyanın melodilerinin sesi ile, müteveffa Satyre in derisi titrerdi; fakat çalgıcı, Apollonun şerefine bir hava çaldığında deri samit ve gayri müteharrik kalırdı., [1]

Alfred Maury; (Les Religions de la Grèce antique) isimli eserinde (Silen) ve Midastan şu suretle bahseder:

Bir vak'a, Nysa, mabudü (yani Bacchus) efsanesinin bir kısmının menşei Frikyaya olduğunu ispat eder, ki o da Frikyadan getirildikleri gayri kabili itiraz olan bir takım eşhas ile birlikte oynadığı görülen roldür. Bu eşhas meyonunda en ehemmiyetlisi bu memleketin efsanevî kiralı olan Midas ile ona peder olarak verilen ve diğer bir Frikyaya kahramanı olan Gordiyas — Gordias dır. Midas, Dionysos in dostu ve onun dininin naşiri olarak gösterilmişti. Midas, mabudun mürebbsi olan

[1] Frazer: Atys et Osiris, P: 19 — 20

Silene i hüsnü kabul ile yanına almış ve müteakiben onu kendisine muallim yapmıştı; Bununla beraber, bazılarına göre, Midasın kendisinden ders aldığı Silen olmayup, fakat nezdine celbetmiş, daha doğrusu esir ettirmiş olduğu bir Satyre idi. Midas, Sileni, bu nim mabudun teskini atıştığı suya şarap karıştırmak suretile sarhoş etmişti, burada bir hususiyet vardır ki bize tekrar mayii müskirin mabudüne ircai nazar ettirir. Apollon ve onun musikisi hakkında izhar ettiği istihkarın cezası olmak üzere kendisine merkep kulakları iare eden efsane, bize, bir taraftan Midasın, Asyaî bazı mabutlarda olduğu gibi, uzun kulaklarıyla tasvir edildiğini, diğer taraftan, onun dininin Latonun oğlu (Apollon) unki ile rekabet halinde bulunduğunu gösterir. Bundan başka Dionysos un efsanesinde merkebin mevkii vardır. O, Silenin bineğidir, ve bu Silen, hiç şüphesiz, Midasın peygamberidir, nasıl ki Marsyas ta onun mukaddes hanenesi, şairi = Aodie flüt çalıcısıdır [1] Her iki şahsiyette de, eskilerin ruhun-

[1] Ağlebi ihtimale göre menşei Frikyaya olan bir efsane, flütün icadını Marsyaya atfediyordu.

da bulunup aralarında iştirâk mevcut olan muhtelif fikirlerin farkına varılır [2] Marsyas, Frikyanın bir çayının [3] ismidir ki ona, bu memleket ırmaklarının pek çoğuna olduğu gibi, ibadet edilirdi; Bundan başka, zamanı kadimde, suların keşf ve ilham verici bir hassaya malik olduklarına itikat edildiği malûmdur. Muse ler bile kadehin ahkâmını keşfe müekkel bir takım periler Nymphe den başka şeyler değiller idi.[4] Silen e isminin etimolojisi ilede bizi bir sular mabuduna sevkeder. [5]

[2] Bazı efsanelere göre Silen, yahut çok defa onun yerine ikame edilen bir satyr — satyre; Midasa aklü hikmeti tedris etmişti, Prellere göre küçük Asyada Silenler, Yunanda Satyre lerin oynadığı aynı rolü oynarlardı.

[3] Maxime de Tyre sarahaten diyor ki: Frikyahlar, Marsyas ve Mendrese mabutlar gibi taparlardı. Bunlardan birincisi Frikyaya sikkeleri üzerinde, bir Satyre yahut bir Faune şekli altında gösterilmişti.

[4] Etienne de Byzance ve Photius in haber verdiklerine göre: dinleri Friklahların dinlerine sıkı sıkıya merbut olan Lydyahlar; Muse leri Nymphe lerden ayırmazlardı.

[5] Bu Silene (Seilénos)ismi, iitalyanca Selenus kelimesinin mensup olduğu aynı cezre mensup görünmekte ve: "kaynayarak, dalgalanarak, cuşu huruş ile akan bir su,, ma-

Binaenaleyh Silène i yakalamak için suya şarap karıştıran masal, sıkı sıkıya işte bu teşahhusa mebni ve müstenittir. [6] Bu masal, ağlebi ihtimale göre, vaktiyle mabude takdim edilen libationlara iyma etmektedir. İhtimalki bu libasyonlar hayvanların kanını dökmekten ibaret olan daha eski bir libasyonun yerine kaim olmuş, ve diğer bir masala göre, Frikya kıralının ölümünü icabettirmiş idi. [7]

Decharme, (Mythologi de la grèce antique) isimli eserinde şöyle yazıyor:

“Bacchus in diğer arkadaşları olan Silenler ve Satyre ler ailesine mensup dırlar, ve Yunanca metinler çok def’a bunları onlarla karıştırırlar. Pausanias bir eserinde: “yaşça ile nasını ifade etmektedir. (Preller, Grichisehe Mythologie, T: 1, P. 452)

Bu itibarla gerek lafzan ve gerek manen arapça (Seyl) ve (Seylan) ile olan müşabehet şayanı dikkattir. N. F. B.

[6] Masale nazaran Silen bu sudan içerek sarhoş oldu ve uyudu; ve işte o vkit Midas kendisini esir etti. Yunanın muhtelif yerlerinde bu esarete sahne olmuş olan bir takım kaynaklar gösterilirdi.

[7] Filhakika hikâye edilir ki Midas bir boğanın kanını içtiği için ölmüştü.

rilemiş olan Satyre lere Silène ismi verilir,, diyor.

Fakat, bir çok münasebetlerle yekdiğeriyle birleşen ve mabut Bacchus ın alayında birbiriyle karışmış bulunan bu iki zümre cinler arasında, yaş farkından başka, tesbit ve tesis olunacak diğer bir fark vardır.

“Hakikati halde, Silène lerin ne menşeleri, ne de cinnî tabiat ve hasisaları Satyre lerinkinin aynı değildir. Satyre lerin asıl Yunan dağlarının fevkatabia çocukları oldukları halde, Silène ler bilâkis küçük Asyanın ve hassatan Phrygia nın dini an’anelerine mensup ve merbuttırlar. İşte Silène lere müteallik en eski efsaneler, bu memleketin cenubundaki Kelene = Célaene şehrinin etrafında takarrür ve tecemmü ederler ve eğer Hérodote aynı efsanelere Makedonyada tesadüf etmiş ise bu, Makedonyalıların Frikyalıları ile aynı ırka mensup olmalarından mütevellittir. Asyanın Silène leri, Yunanın Satyre leri gibi, dağların ve ormanların unsuru cinleri değildiler; bunlar kaynakların ve ırmakların erkek cinleri idiler. Frikyanın eski bir ananesine göre, Kral Midas; Sileni susuzluğunu gidermek için içtiği

suya şarap karıştırmak suretiyle, yakalamıştı. pindare: “Silène; Naisin zevcidir,, diyordu. Xènonhon de “Nayadlar - Naiade ler Silène leri doğurmuşlardır,, diyor. İmdi Naiade ler, kelimenin kâfi derecede delalet edeceği veçhile, akar sulardan başka şeyler değildir. “Hymnes Homériques,, denilen eserin müellifine göre: Silène ler İda dağının peri = Nymphe leriyle muamelâtı aşikane ile birleşiyorlar, bu, şu demektir ki Silène ler bu dağdan kaynaklanan menbalarla birleşiyorlar. Yunan sanatındaki tasvirlerde, bilhassa nakışlı kaplar üzerinde, Silenlerin, çok def’a, kuyrukları beygirinki gibi tırnakları, ve hatta, suların remzi olduğu için, beygir kulları vardır. “Bunların ırmak mabutları tabiat ve hasisesine malikiyetlerinin ispatını ikmal eden bir şey de şudur ki kendiside bizzat bir Silène den başka bir şey olmayan Marsyas ile olan yakınlıklarıdır. Maruf ve meşhur olan efsaneye göre iptidai zamanların mahir bir flüt çalıcısı olan Marsyas, rübab = kitara denilen çalgının mabudu olan Apollon ile rekabet etmek ister; Marsyasın nasıl mağlup olduğu ve gururunun cezası olarak ve mabut tarafından de-

risi yüzülerek bir ağaç dalına asıldığı malumdur.

Yunan şair ve sanatkârları tarafından çok mahirane bir surette mazharı inkişaf olan ve şüphesiz içerisinde Yunan musikisinin Asya musikisine faikiyeti ifade edilen bu masalın menşei Frikyalı idi; Kelenede, Silène nin derisinin asılmış olduğu mağara halka gösterilir idi. Marsyas ismini taşıyan çayın kaynakları bu mağaradan çıkıyordu. O halde bu Silène, kendisine döküldüğü Menderes Méandre gibi, telih edilmiş bir akar sudan başka bir şey değildi. Pausanias diyor ki: “Kelene şehrinin Frikyalıları şehirlerinden geçen ırmağın vaktiyle meşhur flüt çalıcı Marsyas olduğunu iddia ve mabutların anasına tahsis edilen havaların icadını ona atfû isnat ederler; ve ilâveten, hem sularının dalgalarıyla ve hem de flütlerinin sesi ile barbarları defü teb’it etmiş olan Marsyasın yardımları sayesinde vaktiyle Galatların bir akınını püskürtmüş olduklarını söylerler.,”

Bu son kelimeler, Marsyasın hem bir ırmak cinni, hem de bir musiki mabudu yapan fikri münasebeti vazih bir surette ifade ederler. Yunanın ve

Asyanın iptidai ahalisi indinde musiki hissiyatı, ağlebi ihtimale göre, ırmakların ve sellerin ahenki tabiisi ile uyanmıştı. Keza, bidayette su cinlerinden başka şeyler olmayan Sirène ler ve Muscler muahharen musikal bir tabiat iktisap etmişlerdi. Binaenaleyh ırmak mabudu olan Silène - Marsyası, bermutat şekli tasvirlerde, güzel bir Murahika sanatının sırlarını talim eden bir flüt çalıcıya tahavvül etmiş görünce hayret etmemek icabeder. Olympos ismindeki bu mürahik, ağlebi ihtimale göre bir şubesi Kübele = Cybele in Dindyme nam mukaddes dağı olan ve Frikyayı şimalden tahdit eden Mysia olimpi ve Bithynia olimpi silsilesinin eteklerinde ikamet eden ahaliyi teşahhus ettiriyordu.

"Suların muzikal cinni olan Silène, bu nehri tabiati sayesinde, fevkalbeşer bir aklühikmet = sagesse hasisesine ve peygamberane keşfü ilhama maliktir. Yunanlıların muhayyalesinde, kaynaklar, sinesinde kâinatın büyük kanunları ve istikbalin ilmî mahfi ve meknuz bulunan arzın tereşşühat ve tecelliyatıdır. O halde, suları içerisinde eğlenen mabutlar, İlhamı Rabbaniye ve kaderin ah-

kâmını keşfemek hasisesine maliktirler. Frikyada mütevater bir an'aneye göre, kral Midas tarafından yakalanıp bağlanan Silène esrarengiz bir hikmetin keşiflerini ağzından kaçırmış ve bu suretle kralı hayatı beşerin sırrından haberdar etmişti. Bu ananeyi cemedan Aristote ilâveten diyor ki: kral Midas tarafından faniler için bu âlemde en iyi şeyin ne olabileceğini söylemesi için sıkıştırıldığı halde, uzun müddet muannidane bir sükût ile mukabele eden Silène, nihayet hükümdarın ibram ve ısrarlarına dayanamıyarak şu sözleri söylemiştir:

Ey ıztıraplar ve şiddetli felâketler çökmeye mahkûm bir neslin evlâtları olan sizler, niçin sizin için bilinmemesi daha hayırlı olan bir şeyi söylemekliğim için beni sıkıştırıp duruyorsunuz? Zira felâketlerini idrâk etmeyenler için hayat daha az müellimdir. Bütün şeyler içinde insan için en iyi olanı: yaşama-mak ve mükemmel bir vücûda malik olmamaktır; erkek ve kadının herkes için bundan daha iyi ve daha evlâ bir şey varsa o da bu dünyaya gelmemektir. Bundan sonra, fakat ancak ikinci derecede olarak ta şudur ki bir kerre doğmuş bulunduk-

tan sonra mümkün mertebe çabuk ölmektir,,[1]

Yunan şiirlerinde çok defa aksi sedası görünen bu yesengiz fikirlere ilk defa Frikyaya mabudu Silène tarafından meydana konulan yüksek bir felsefenin hakayığı esasiyesi olmak üzere telâkkî edilmişti. Görülüyor ki Asyanın bu me-yos peygamberi, Yunanın o kadar şen revişli, o kadar çılgın tabiatlı Satyre lerinden ne kadar farklıdır..

"Silenin ilhamı kâhinane tabiatı, bermutat kendisine refakat eden timsalı hayvanla: merkep ile de ifade edilirdi. Yunanda ve muahharen garpta merkep, kendisinin zaarına olarak eğlenen gülünç bir hayvan idi; fakat keyfiyet Asyada böyle değildi. Canlı ve çevik revişli, uyanık manzaralı olan Asya merkebi, necib bir hayvan idi; ona kudsi bir tabiat atf ve isnat olunuyor, ve peygamberane ilhamat ile merkep arasındaki münasebetler, hatta Yunanda bile, bu hayvanın Apollon Hyperboréene kurban olarak takdim edilmesiyle isbat ve teyit edilmiş bulunuyordu. [2] Asya-

[1] Aristote cité par Plutarque (les consolations à Apollonius, 27)

[2] Pindare: Pythiques, x, 33

da bir çok mabutlerin başları uzun kulaklarla tezyin edilmişti; Frikyanın şu esatiri kralı olan Midas [3] bu meyandadır, ve eski İtalya için Saturne ne diyse Frikyaya için de Midas öyle olmuş idi.

Midasın efsanesi Yunanlıların malûmu olduğundan bu, onların muhayyalesinin hoşlanacağı bir şekle tahavvül etti, ve Frikyaya kralının kulakları mevzuu üzerinde, malûm olan igneli fıkrayı işlediler: Marsyas; Tmolos dağı üzerinde Apollon ile rakabete cür'et ettiğinde mübarezenin bütün hâkemleri mabudün lehine karar verdikleri halde yalnız Midas Silène nin muzafferiyetine hükmetti. Apollon, Midası ezalandırmak için, onun kulaklarını eşek kulaklarına tahvil etti. Bundan çok arlanan kral, simasının bu yeni zinetini geniş bir Frikyaya külâhı altında saklamaya çalıştı; fakat bu musibet, efendisinin saçlarını kesmekle muvazzaf bir esirin gözünden kaçamadı. Ölüm cezası tehdidi ile sükûtu muhafazaya mahkûm olan bu adam, canlı

[3] Bu eser yazıldığı zamanlarda Frikyaya kralınının tarihi bir şeniyyete malik oldukları henüz malûm değildi.

bir mahlûka ifşa edemediği bu sırrın tazyiki altında muztarip ve rahatsız kalarak, yere kazdığı bir çukura şu sözleri mırıldandı: "Midasın eşek kulakları vardır,; bundan sonra kazdığı çukuru doldurdu ve hafiflemiş bir yürekle oradan ayrılacağı sırada, aynı mahalde, bir kamış çıktığını gördü ki bunun hisiltıları yerin az evvel işittiği sözleri lâyenkati tekrar ediyordu; bunu müteakip, Midasin kulaklarının esrarı bütün âlemin esrarı oldu. İşte bu suretle, kendi milli mabutlarından ve milli kahramanlarından bazılarının en ciddi maceralarını çok def'a tehzîl etmiş olan Yunanlılar, yabancı bir mabuda, Frikyanın esatiri eski kiralına temas eden bir mevzu ile hiç çekinmeksizin eğleniyorlardı.

"Midasın peygamberi olan Silen, Bacchusun bütün Asya alayı ile birlikte Yunana vardığında, kralın uğradığı talihsizliğe duçar oldu. O da, onun gibi gülünç bir şahsiyete tahavvül etti. Şübhesiz Yunanlılar, Silenin asli tabiatını ve Frikyaya efsanelerinin ona atfettikleri lâhuti hikmeti bazan tahattur ediyorlardı. Meselâ Eflâtunun Banqulet = ziyafet,, isimli eserinde Alki biade ustası Sok-

ratı Marsyas — Silène ne teşbih etmekle ona karşı hiç bir hakaret etmediğine kail bulunuyordu.

"Diyor ki: Marsyas mazharı ilham olmuş bir musikişinas idi ki flütünün ahengi ile insanların samialarını ve ruhlarını teshir ediyordu; terkip edip şakirdi Olymposa öğrettiği havalar bize kadar mahfuz kalmış ve bunlar hakikaten lâhuti bir hasiseyi haiz bulunmuşlardır.

İmdi, Shkrat ta kendini dinleyenler üzerinde Marsyasın musikisinin bıraktığının aynı intibahusule getiriyor; şu fark ile ki o, bunun için hiç bir alete ihtiyaç hissetmiyor; söz ona kâfi geliyor., Aynı bu diyalogda Alkibiade; Sokratı, Atine heykeltraşlarının dükkânlarında satılan küçük sandıklar üzerine naklolunmuş Silène resimlerine de benzetiyordu. Görünüşte kaba olan bu kutular açıldığında içerisinde mabutların güzel heykelcikleri bulunurdu. Aynı bunun gibi, Sokrat ta bir Silenin zevahirine maliktir, fakat bu zevahir, insanın zarfından başka bir şey değildir. Onu açınız onun ruhuna kadar nüfuz ediniz, onu harikul'ade bir hikmet = sagesse ile dolu bulacaksınız. Sokratın manidar

olan çirkinliği, onun Silénique maskesi, lâhuti bir ruhun bütün hazinelerini örtüyordu., [1] Demek oluyor ki eflâtun, Frikyalı Silenin vakur ve mülhem tabiatını unutmamış idi.

"Fakat bu şahsiyet, Bacchusun arkadaşlarından müteşekkil pür şevku tarap gürüha karışır karışmaz seciyesi değişti. Yunan şair ve sanatkârları ondan ciddiyetle bahsetmek istedikleri zaman onu Bacchusun süt babası, mürebbisi, sadık refiki ve dostu yaparlar, ve o vakit onu simasında vakur ve pedereane bir ifade bulunan bir ihtiyarın alâmi veçhiyesi ile gösterirler [2] Fakat halk Sileni açıktan açığa biçimsizdir. bu, şişman tıknaz, kısa boylu ve göbekli, başı tazlak, vücudu kıllı bir adam olup daima sarhoştur. Bazan, yanından ayırmadığı şarap tulumunun yanı başında yere uzanmıştır; bazan Bacchusun hizmetçilerinden müteşekkil kabile ile beraber, sendeliyerek yürür; en çok, efendisinin alayını takip ederken bir merkep üzerine binmiş olarak görülür, fakat bu halde bile, bineğinden düşmemek için Satyre lere dayanmak ihtiyacındadır. O, bazan

[1] Platon: Convives; P: 215, 216, 221, 222

[2] Voir les représentation de Silène dans les Dänkmâler der alten kunst, II, 494 - 521

kendisinde Bir at kuyruğu ile ve vücudu kıllı, tamamiyle hayvanlaştırılmış olarak tasvir edilir, ve o vakit, Frikyaya lisanında (Peder, efendi) manasına gelen "pappas,, kelimesinden alınarak papp — Silène tesmiye edilirdi; bu pappas kelimesini küçük Asya ahalisi, en büyük mabutlarından bazıları ve bilhassa Attis hakkında unvan gibi istimal ederlerdi. Velhasıl Yunanlıların fantezisi bütün serbestisi ile bu Frikyaya mabudünün etrafında oynuyor, ve onun kadim ve şayanı hürmet menşei, Yunanlıların soytarılıktan hoşlanan mizaçlarının taşkınlıklarına karşı onu müdafaa edememişti., [3]

Yabancı bir millet olan Yunanlıların sonradan ilâve ettikleri maskaralıklardan tecrit ettiğimizde Silène aklı hikmeti ve ziyade pesimist bir felsefeyi telkin eden ve bu noktai nazardan bihakkın Hindin Buddha si ve Patanjali si ile mukayese olunabilen, ancak onlar gibi tarihî olmayup, anadoluda o zamanlarda hâkim olan felsefi telekkileri kendisinde icmal eden miteolojik bir şahsiyettir. ve Yunan feylesofları vasıtasıyla bize kadar gelen fikirler, o devirlerdeki Anadolu felsefesinin ancak pekaz bir cüz'idir.

[3] P. Decharme: mythologie dela Grèce antique, 476 — 482

Konya'da Eski Tekyeler

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

(ÜSTÜ GEÇEN SAYIDA)

Uyuzluk: Bu, herkeşce belli cildli bir hastalıktır. Tedavi tarzı gençler için o kadar güç değilse de geçkinler için biraz zorca idi. Uyuz olanların Takeli dağ'ın tepesine tırmanması lâzımdı. Orada bir yatar var zannedilir ve bir kudsiyet aranırdı. Uyuzlar birbirini bulurlar ve arkadaş olurlardı. Ova seviyesinden dört-yüz metre yüksek olan bu dağın tepesini boy-larlardı. Orada eski (Gevele kalası) nın enkazı arasındaki çukurlarda kar ve yağmur sularından husule gelmiş gölcükler vardı. O sularla yıkanır ve meçhul evliyanın ervahına dualar okuduktan sonra iner gelirler ve uyuzluktan kurtulurlardı. Dağın tepesindeki rakid suların uyuz illetine birebir itikad edilmesinin sebebinin çoktan araştırıyordum. Geçenlerde (Nuru osmani Kütüphanesi) nin (3317)

No: sında kayıtlı (Hasan - 1 Rumi) nin (احسن الوارح) adlı farsça eserinde bir vak'a okudum. Tüfeğin icadı sebebinin izah ederken (Hasan - 1 Rumi) diyor ki: (..... Frengistan'ın Ren ülkesinde Feri Bedre adlı bir baş rahip uyuz olmuştu. Ne türlü ilâç yaptılarsa fayda vermedi. Bir aralık bu papasın yanına bir derviş geldi ve dedi: Eğer bu illetten kurtulmak istersen tuzlu toprağa (Küherçile) kükürt ilâve edip incecik dövmeli ve onu ateşe atmalı, vücudu bunun dumanına tutmalı. İşte uyuzluğun iâci budur. Rahib Feri Bedre bunu birçok keşişin huzurunda yaptı. Ateş üzerine dökdükleri zaman bir şule çıktı. Dödülerki bundan bir cenk silahı düzmek mümkün olur. Bunu Kralın nezdine götürdüler. Kral onu bir kamyş parçası içine koydurarak ateş verdirdi. Kamyş yarıldı.

Kamyş yerine demirden bir boru yaptılar. Barut onuda vardı. Kükürdün miktarını azalttılar. Maksud tamamile hasıl oldu. Bundan sonra top, tüfek tedricen meydana çıktı...).

(احسن الوارح) in bu ifadesinden anlaşılıyor ki Barutun uyuz illeti üzerinde bir tesiri vardır. Takyeli dağın tepesinde eskiden çok müstahkem bir kal'a vardı. En sonra Osman oğulları tarafından temelinden yıkılan bu kal'anın tabii barut depoları da bulunması lâzım gelirdi. İhtimal ki orada su biriken çukurlarda o depo harabesinden birisi idi. Barutun uyuz illetine nafi bir ilâç olduğunu bilen Karaman Oğulları'na mensup kurnaz bir adam dağın tepesine ve yıkılan kal'aya Turı Sina gibi bir kudsiyet izafe ederek uyuz illetine uğriyanları oraya alıstırdı.

Gözdeğmek): Sebebi pek belli olmıyan ve birden bire insanı döşeğe düşüren hastalıklara (Gözdeğme), (Nazadeğme), (Gözdokunma), (Gözolma), (Kötü göze uğrama) derlerdi. Konya ve havalisinde gözdeğmeye çok ehemmiyet verilirdi. Hatta gözdeğme korkusu ile daha önce mani tedbirler bile alınırdı.

Bunun yalnız insanlar üze-

rinde değil, hayvanlar, ağaçlar ve her türlü eşya üzerinde de müessir olduğuna itikad edilirdi, Gözdeğme'den önce yapılan mani, tedbirlerden bazıları şunlardı: Çocukların omuzlarına gök boncuk, yahud iğde dalından bir santım kutrunda bir parça keşip dikmek alınlarına haçimsi iki çizgi çekmek mutattı. Yeni yapılan evlerin görünecek bir yerine ve çok meyva veren ağaçların dallarına kemik asmak itiyat halinde idi. Haçimsi çizgilerin nazardeğme, ye karşı kullanılması çok eskidir. Bu çizgiler yalnız çocukların alınlarına değil, başka şeyler, başka yerlere de yapılırdı. Bunun Hıristiyanlık devrinden kalma bir âdet olduğuna hükmedilebilir. Eskiden Konya Evlerinde kandil gicelerinde yağlı peksimet yapılırdı. Bunların üzerine (Eksiranı) ile bir uzunluğuna, birde enliliğine iki çizgi çekilirdi. Bir de bazı dağ köylerinde aşı denilen kırmızı toprak ile odaların duvarlarına kadınlar nakış vururken yine haçimsi bu çizgileri çizmeyi unutmazlardı. Eski Karapınar halılarında gerek bu şekillerin, gerekse Mührü Süleymani denilen beş köşeli resimlerin görülmesi gösteriyor ki Hıristiyan-

lik devirlerinden kalma bazı âdetlerin bilinmiyerek yaşatılmakta olduğu anlaşılıyordu.

Kötügöz isabet edip te yatağa düşen hastalar için Dedem oğlu Mahallesindeki tekyenin eşiginden bıçakla bir parça kıymık alınır, hastaya tütsü verilirdi. Gerek bu tekyenin eşigini ve gerekse pençerelerinin çerçevelerini delik deşik ederlerdi.

Yüzerlik tohumu ile tütsülenmek te umumî bir tedavi sayılırdı. Nazardeğme için en tesirli ilâç hastaya kurşun dökmektir. Kurşun dökmekte eli olan bir ocaklı tarafından bir tava içinde kurşun eritilip içi su ile dolu bir çanağa dökülür ve başka birisi tarafından bu çanak hastanın üstüne doğru tutulur, içine soğan kabığı konmuş bir elekten erimiş kurşun geçirilerek sulu çanağa akıtılırdı. Erimiş kurşun şuya karışınca tabii cazırdar ve türlü türlü şekiller alırdı. Kurşun döken ocaklı kadının bu şekillere göre mana veriş ve hastaya telkinler yapışı ömürdü. Meselâ kurşunun bir ucunda kuyruk gibi bir şey poyda olmuş sa nazardeğen kimseyi akraba, yılan ve çayana benzetirdi. Eğer kurşun şühelendikleri bir kimsenin sure-

ti almış bulunursa ona hastanın yıllarca kin bağladığı bile olurdu.

Ağız çarpılma): Bazı kimse-lerin ağız iğilir., dili tutulur. Bunun teşhisi ve sebebinin tayini doktorlara aiddir. Fakat halk (Flanın ağızını şeytan çarpmış) diyerek bunu büsbütün ruhanî hastalıklardan sayarlardı. (Dün şeytan olmadan bugün ağız çarpmaya kalktı) meseli bu inanıştan doğmuş olduğunu göstermektedir. Bunun tedavisi için her tekyenin kapısını çalmak caiz olmakla beraber Kadınhanı kazasına bağlı Sarayönü köyüne girmek ve ordaki bir ocağı ziyaret etmek zarurî idi. Orada eski bir âile ve bu ailenin nezdinde eskiden kalma bir pabuç vardı. Buna Peygamberin naleyni gibi hürmet edilirdi. Ağız iğilenler oraya kadar giderlerdi. Ocak ailesinden en yaşlı kimse bu pabucu eline alır, yavaşça üç defa hastanın agzına vururdu. İşte şeytanın iğdiği ağız bu pabuç doğrulturdu. Hasta evine ve köyüne böyle bir telkinle sevine sevime dönerdi.

Baht yanma): İnceminare'nin arkasında (Ebu İshak-ı Kâzırûnî) tekyesi vardır. Şafak sökerken üç gün bu tekyeye gidilir, iki

rikât dilek namazı kıldıktan sonra düa edilirdi. Hassaten bekâr kızlar üç gün erkenden buraya devam ederlerse talilerinin uyanacağına umutlanırlardı. Bu tekyede kömülü olan Karaman oğulları Devri şeyhlerinden Şeyh Hasan-ı Konevî dir Tekyenin Kâzırûnî tarikatine mensup bir zaviye olduğu kapısının üzerinde yazılıdır.

Kurdeşen olma): Bu, cildihastalıklardan birisidir. Çokca çocuklarda, bazan da büyüklerde olur. Bu mürekkeb kelimesinin anlamı iyi anlaşılıyor. (Kurdeşen) deki (eşen), deşen manaşına alınır (mikrop deşen) demek olur. Vücutta çıkan sivilcilerin fazla gidişmesi münasebeti ile hastalığa bu adın verilmiş olması biraz yakışık almaktadır. Bunun tekyesi dort yol ağız idi. Tutulanlar dört yolun birleştiği bir yere geceleyin yatsudan sonra giderler, oraya bir mum dikip dibine biraz ekmek parçası dökerlerdi. Ondan sonra yüzlerini kıpleye çevirip üç kere (kurdeşen oldum kurt) diye bağırdı ve arkasına bakmadan evlerine koşarlardı. Gerek mum ve gerek ekmek parçasını insan ve hayvandan hangisi yerse hastalığın ona geçeceğine inanırlardı.

Yarıklık): Bazı çocukların çok ağlamadan hayaları yarılr. Bunu bitştirmek için birisi madî, diğeri manevî iki türlü tedavi tarzı vardı. Bunun ikiside birlikte yapılırdı. Bir demir halkanın içine sımsıkı pamuk konur ve üzerine (balkastı) sürülmüş bir bez geçirilir, çocuğun hangi kasığında yarıklık varsa orasına temas ettirilerek belinden bağlanır ve bir yıl kadar bu bağ bağlı kalırdı.

Manevî tedavisi de Sadrüddin-i Kunevî camii'nin karşısında bir kavak ve bunun altında sahibinin adı belirsiz bir mezar vardı. Hangi çocuk yarılmışsa onu buraya götürürler, bu kavak ağacından ince bir dal seçerler ve ucunu yararları. Çocuğun gömlegini bu yarıktan geçirdikten sonra yarığı sımsıkı sararlardı. altındaki yatan ölü- nün ruhuna dua, bahçe sahibine de hakkını eda ettikten sonra oradan ayrılırlardı. Eğer altı ay sonra o yarılan dal bitişirse çocuğun yarığında bitişmiş sayılırdı.

Mursaman tekyesi bunun tekyesi Sille bağlarının altında ve Hoça cihan yolunun üzerindedir. Halk burasına (Mursaman tekyesi) derler. Mursaman kelimesi (مرسان) dan bozma olsa gerek. Farsçada

(مرزبان) sınır, meri demektir. (بان) da muhafaza edatıdır. (مرزبا) serhat muhafızı, uç beyi anlamındadır. Bu tekyeyle gömülü olan (Emir hüsameddin) Selçuklar zamanında uçbeyide olmuştu. (مرزبان) bozula bozula bu hale gelmişti.

Uzun müddet hastalık çeken ve ümitsiz bir hale gelen çocukları buraya götürürler, hakkında iki eyilikten birisini dilerlerdi. Çocuğu merkadin üzerine yatırır, bir iki saat kadar orada bırakırlardı. Eğer uyursa öleceğine, ağlarsa iyi olacağına inanırlardı. Ya sevinçle, yahut teessürle oradan ayrılırlardı. Emir Hüsameddin sağlığında nasıl sınır beyi ise oldükten sonra da yine o memuriyetle ölüm ile dirim arasındaki sınırı bekliyormuş gibi telâkki ederlerdi. Konya bahçelerinde sedler üzerine ekilen köklü ve güzel kokulu bir ot vardır. Başka çiçekler gibi her yıl yenilenmek istemez, bir defa ekilince yıllarca devam eder. Hem kokar hem de sedler ve merislerin topragını tutar. (Mursaman) dedikleri bu otun aslı da (مرزبان) olmalıdır. Bu tekyeye (Ayırt Tekyesi) de derler.

Yürürağrı) : Yer yer vücudu dolaşan, yıpratıcı ağrı ve sızılarının çok ünlü bir ocağı vardı. Bu ocak Karaman,ın (İbrala nahiyesi) nde idi. Eğer hastanın üzerine anılır yani bir adam bu ocaklık bir hastadır deyiverirse yağmura yaşa, karakışa bakılmıyarak heman yola çıkılırdı. Bursa Kaplıcaları'na bu gün halk nasıl taşınırsa (İbrala) yollarında hastalar öyle aşındırırdı. Hastalar orada bir gece kalır ve ocak âilesinin en yaşlısı tarafından ağrıyan yerler çentilmek sureti ile tedavi edilmiş sayılırdı. Bu ocağı söndürmek için hararetli mücadetelere girişenler pek çoktu. İbrala'dan yetişen bir hocanın bütün hayatı mücadele ile geçmiş, yine bu akıntının önüne geçememişti. Hassaten Akşehirli Hamdi Ef. adında Konya'da bir hoca vardı. Bu zat bütün tekye ve ocaklara karşı ateş püskürürdü. Hatta bu yolda bir de kitap yazmış ve Konya Vilâyeti Matbaası'nda bastırmıştı. Bir aralık hasta düşen ailasından birisinin İbralaya gittiği işitilmişti. Sırasını bulup hocaya sordum: (Başkalarına verirsin telkini, kendin yudarsın salkımı. Bu işitilen doğrumudur?) dedim. Hocanın bermutad yine sinirleri

tutuşur gibi oldu. (Ne yapayım) dedi. (Bizim mahalle halkının ekserisi odun gibi ocaklıdır. Sözü bir etmişler hastaya eğer İbrala'ya gitmez isen ölürsün demişler, benim masraftan kaçtığımı da öne sürmüşler. İl'ar belâsı hastayı serbest bıraktım) demiş ve şunu da ilâve etmişti: (Eğer bir kurtarıcı çıkıpta bu ocakları kapatmaz ve bu örümcek ağlarını dağıtmazsa vay bizim halimize...). Hamdi Fe. nin dileği az bir zaman sonra tecelli etmişti. Fakat sekseni aşmış olan bu adam bu günleri göremedi.

Delilik) : Bunun tekyesi Bozkır'ın Avdan köyü'nde idi. Bilirsiniz ki delilik türlü türdür. Fakat hepsine birden böyle deyiverirler. Gerek kendi halinde duran ve gerekse başkalarına saldıran ve zaman zaman sar'ası tutan delilerin hepsini de bu tekyeye götürürlerdi. Oradaki akıl hocaları gelen delileri bağlamak, tumruğa çekmek ve dayaklamak suretlerinden birisi ile tedavi ederlerdi. Bunun her nev'inde de üfürüğü ihmal etmezlerdi. Zıya Paşa Merhumun: Nushile yola gelmiyeni etmeli tekdir. Telkidir ile uslanmıyanın hakkı kötektir.

Dediği gibi telkin ve nasihatle de iktifa ettikleri olurdu. Gerçi (deliye dayak) diye bir mesele vardır. Fakat her deliye dayak eyi gelmezdi. Bazan dayaklı delileri büsbütün zıvanadan çıkardıkları da duyulurdu.

Tutarcalı olan delileri ayıltmak ve bunların nevbet zamanlarında yerde yatarken çevresine mevhum bir çizgi çevirmek ve boyunlarına bir nusha geçirmek te ihmal edilmezdi.

*
* *

Kuduzdalama, alalık, sarılık, alazlama, gicimik, horuzcuk, arpacık, gibi birçok hastahkların Konya ve çevresinde çeşit çeşit tekye ve ocakları vardı. Ziyaret ve tedavi tarzları yekdiğesine benzediği için bunlar hakkında silsileyi uzatmak uygun görülmemiştir.

Bir de bu eski tekye ve ocakların her derde deva olarak kullanılması yalnız Konya ve çevresine münhasır değildi. Her yerde ve her şehirde az çok farklı tekyecilik ve ocakçılık bulunurdu. Yukarıda arzeldiği gibi ilk önce siyaset entirikaları ile başhyan tarikatçılık gitgide bütün islâm âlemini sarmış ve bazan da sarsıntılar yapmıştır. Sonraları bilgisiz el-

lerde kalan tarikatçılık ve tekyecilik, üfrükçülük derekesine düşmüş ve her hangi bir mezar üzerine bir kudsiyet izafe edilerek izah edilen şekillere dökmüştür. Konya da ot pazarında bir güzeller tekyesi ve bu tekyenin (Ali baba) adlı bir dedesi vardı. Külâhı gibi dimağı da bomboş olan bu Ali baba bundan kırk yıl önce başına topladığı evbaş takımı ile cuma geceleri burada höykürür ve şöyle bir beyti okur dururdu:

(ياهو ياهو يامن هو)

(ليس الهادى الا هو)

Bir gün kendisine: (Ali Baba zikir arasında tekrar edip dur-

duğunuz bu beytin ikinci mısraından bir mana, bir fikri tevhid çıkıyorsa da birinci mısraından bir şey anlaşılma yor.) dedim. Cevaben: (Ben de anlamıyorum, tarikatımız âyini arasında bunu okumak mutat olmuştur.) dedi. Neden sonra bunu öğrendim: Meğer bu birinci mısra Yahudiçe imiş.. Haydi Ali Baba şöyle böyle bir adamdı. Mevlâna Türbesi'nin eski bir Türbedarına ne demeli!..

Bir günona (kur'anda dede var mı, yokmu) diye sormuşlar. (Neden olmasın. Esteizübillâh — Fi amedin memed dede — demiştir!..

Konya — Bozkır Madenleri

İBRAHİM HAKKI KONYALI

Bozkır madenlerinin tarihini aydınlatan vesikalardan birisini daha neşrediyorum: Başvekâlete bağlı İstanbul evrak hazinesinde 469 numarada kayıtlı bulunan bu vesika iki parçadan ibarettir. Birisi sadrazam tarafından padişah III Selime sunulan bir arıza, ikincisi de hükümdar tarafından Bozkır, Belviran, Kaşaklı, Kucii kebir ve Beyşehir kazalarının kadı ve naiplerine Bozkır maden emini Seyit Abdürrahmana, muhtarlara ve iş erlerine hitaben gönderilen bir hükümdür. Daha evvel Bozkır madenini Altı parmak çetesi basmış, maden emini kapucu başı Ali ağayı öldürmüş ve hazinelerdeki madenleri yağmalamışlardı. Sıkı bir takip neticesinde Altı parmak çetesi tenkil edilmiş, Altı parmak ta dahil olduğu halde ele başları öldürülmüştü. Bundan sonra madene bağlı kazalarla komşu sancağın

asayişini temin için maden emini Seyit Abdürrahman ve Alâiye mutasarrıfı İbrahim paşa ortaklama mesai sarfetmişlerdir. Bu şakavetten sonra Bozkır madenine bağlı olan Kırili ve Seydişehir kazalarının madenle ilişkileri kesilmiş ve Üsküdar da teşkil edilen yeni askerlik ocağına bağlanmıştı. Asayiş iade edilmiş olmakla beraber Seyit Abdürrahmanın idaresinde kalan kazalar halkının madene karşı bağlılıklarının gevsemeye başladığı hissedildiği için emin, darphane nezaretine bir takrir göndererek bu kazalar halkınabir hüküm isdarını istemiştir. İşte bu takrir üzerine sadaret tarafından padişaha bir arıza yazılmış ve 2 Cemaziyelahire 1216 tarihli bir de hüküm isdar eelmiştir. Şimdi bu arıza ile hükmü okuyalım:

Başvekâlete bağlı İstanbul evrak hazinesi darphane kısmı numero 469

Maadini hümayunu şahane-den Bozkır maden emini olup şenaati eşkiya ile ihrazı rütbei şehadet eden kapucu başı Ali ağanın idamına mütecasir olan Altı parmak ve avene ve tabası ba yümnü teveccühati evliyai nüema ahız ve kirift ve cezayı sezaları icra ve miri miranı kiramdan halen Alâiye sancağı mütesarrıfı İbrahim paşa ve madeni mezkûr emini Abdürrahman efendi kulları dahi muktezayı memuriyet ve hamiyetleri üzere Bozkır ve civarında olup şenaati mezkûrede zilyed ve padaş olan havene ve fesedeyi ber tıpkı iradei aliye def ve temini bilâd ve ibada sarfı kudret ederek iktizası üzere [1] kat ve nizamı kaviye bend ile mütekevvin olan şüruru eşkiyayı berveçhi sühulet defylediklerini ve emini mumaileyh kulları dahi germiyyeti imali madeni mucip olup esbabın tedarik ve idadına ve amelle ve madenciyanı evvelkinden ezyed olarak celp ve cevher mağaralarının fethu küsadına

[1] bir kelime olunamamıştır.

bed ve ağaz eylediğini bu defa batahırat inha eder. Bir müddettenberi merbutatı madende runümayi zuhur olan işbu fesada mebni ve bitahsis hasbel, iktiza madenden ifraz ve serbestiyeti tamme ve muafiyeti kâmile ile Üsküdar ocağı mamuresine raptolunan Kırılı ve Seydişehir kazaları ahalilerinin imali maden hususunda ianet ve imdatları bertaraf olduğuna müpteni kusur kalan Bozkır ve Belvıran ve Kaşaklı maa Begşar ve Kücii kebir ve Beyşehir kazaları ahalileri cevher naklı ve söğüt ve kütük ve levazımı sairesi tedariki emrinde tehavün ve betaet edecekleri melhuz olmakla madeni mezkûr nizamına mikdarı zerre arızai vehm tetarruk etmemek veçhile salıfüzükir Bozkır ve Belvıran ve Kaşaklı maa Begşar ve Kücii kebir ve Beyşehir kazaları ahalileri kemafissabık imal ve idarei maden emrine iktiza eden hizmeti lâzımlerini bitemamiha eda ve ifa eylemeleri için emini mumaileyhe ve kazahayı merkume kuzat ve nüvabına, muhtar ve iş erlerine hitaben ekidülmazmun bir kıt'a emri şerif isdar huyrulmak babında emrü ferman hazreti menlehül'emrindir.

Küküm

Bozkır ve Belvıran ve Kaşaklı maa Begşarkucii kebir ve Beyşehir kazalarının kuzat ve nüvabına ve Bozkır maden emini seyit Abdürrahman zide mecdühüye ve muhtar ahaliye ve iş erlerine hükümki: maadini hümayunu şahane-den Bozkır maden emini şenaati eşkiya ile ihrazı rübei şehidan eden kabucu başı Alinin idamına mütecasir olan Altı parmak ve avene ve tebaası ahzı girift ve cezayı sezaları icra ve miri miranı kiramdan halen Alâiye sancağı mütesarrıfı İbrahim paşa damet mealih ve madeni mezkûr emini muktezayı memuriyet ve hamiyetleri üzere Bozkır ve civarında olup şenaati mezkûrede zilyed ve padaş olan havene ve fesedeyi ber tıpkı iradei aliye def ve temini bilâd ve ibada sarfı kudret ederek iktizası üzere [2] kat ve nizamı kaviye bend ile mütekevvin olan şüruru eşkiyayı berveçhi sühulet defylediklerini ve emini mumaileyh dahi germiyyeti imal madeni mucip olur esbabının tedarik ve idadına ve amelle ve madenciyanı evvelkinden ezyed olarak (birkaç kelime yırılmıştır.) ve cevher mağaralarının fethü küsadına bed ve ağaz olduğuna inha olunmakla bir

[2] bir kelime okunamamıştır.

müttetdenberi merbutatı madende runümayi zuhur olan işbu fesada mebni ve bitahsis hasbel'iktiza madenden ifraz ve serbestiyeti tam ve muafiyeti kâmile ile Üsküdar ocağı mamuresine raptolunan Kırılı ve Seydişehir kazaları ahalilerinin imali maden hususunda ianet ve emvalleri bertaraf olduğuna mebni kusur kalan Bozkır ve Belvıran ve Kaşaklı maa Begşar ve kücii kebir ve Beyşehir kazaları ahalileri cevher nakli ve kömür ve kütük ve levazımı sairesi tedariki emrinde tehavün ve betaet edecekleri melhuz olmağla madeni mezkûr nizamına mikdarı zerre arızai vehm tetarruk etmemek veçhile salıfüzükir Bozkır ve Belvıran ve Kaşaklı maa Begşar ve Kücii kebir ve Beyşehir kazaları ahalileri kemafissabık imal ve idarei maden emrinde iktiza eden hizmeti lâzımlerini bitemamiha eda ve ifa eylemeleri için ekidülmazmun emri şerifim südurunu ricali devleti aliye mden iftiharül'ema ci dü velmekârım halen darphanei âmirem nazırı Ahmet Şakir dame mecdühü batakrir inha vü iltimas kılmakla mucibince amel ve hareket olunmak fermanım olmağın işbu emri celi-

lülkadrım isdar ve (. . . .) ile [3] irsal olunmuştur. İmdi vusulünde siz ki kuzat ve nüvabı mu-maileyhim ve muhtarı ahali ve iş erlersiz!. Balâda bastü beyan olunduğu üzere madenden ifraz ve serbestiyeti tam ve muafiyeti kâmile ile Üsküdar ocağı mamuresine raptolunan Kırili ve Sevdışehri kazaları ahalilerinin imali maden hususunda ianet ve imdatları bertaraf olduğuna mebni kusur kalan Bozkır ve Belviran ve Kaşaklı maa Begşar ve Kücii kebir ve beyşehri kazaları ahali-leri cevher nakli ve kömür ve kütük ve levazımı sairesi tedari-ki emrinde tehavün ve betaet edecekleri melhuz olmakla madeni mezkûr nizamına miktari zerre arızai vahn tetarruk etmemek veçhile salifüzzikir Bozkır ve Belviran ve Kaşaklı maa Begşar ve Kücii kebir ve Beyşehri kazaları ahali-leri kemafissa-bik imal ve idarei maden emrinde

[3] Hükmü götüren memurun adı yazılacak yer açık bırakılmıştır.

muktezayi hizmeti lâzımelerini bitemamiha eda ve ifa eylemelerini lâzımgelenlerin guşihûşlarına ilka ederek gereği gibi tenbih ve tekide ihtimam ve dikkat etmelerine muhalefet edenleri olursa tedip ve tenkil edilmele-ri için isim ve şöhetleriyle Deraliyeme arz ve ilâm eyliyesiz.

Ve sen ki madenemini mumai-ysin kazayı sttei mezkûre ahali-lerini kemafil'evvel imal ve idarei ma-den emrinde iktiza eden hizmet-i lâzımelerini bitemamiha eda ve ifa ettirmeğe ziyade tekay-yüd ve iktimam ve bu bapta ve her halde (. . . . .) ve şikâyetin (. . . . .) ve müessir olmağla içlerinde [4] serimu muhalifet ederi olursa haklarından gelinmek için isim ve şöhetleriyle bildir-meğe müsaraat eylemek babında fermanı âlişanım sadir olmuştur. 2 - Cemaziyelahir - 1216

***

Muhasebeden yazılmıştır.

[4] Noktalarla gösterilen yerler okunamamıştır,

Konya Revüsü Direktörlüğüne

Derginizin 11 ni sayısında çıkan "Mektubatı Mevlânâ hakkında," başlık yazıya mukabeleten yolladığım satırların -Matbuat kanununun hususî maddesine tevfiikan- mecmualara derci ni saygılarımla dilerim.

KARŞILIK

Basdırmağa muveffak olduğum Mevlânânın mektuplarındaki mukaddimeyi tenkid eden yazıyı okudum. Konya egreti adını takınan H. Fehmi Turgal dır. Mumaiyleh yazmadıklarımı da yazmış göstererek ulu orta beyanatta bulunmuş.

Mektupların Tarihi, Edebi ehemmiyeti, dilinin, üslubunun temizliği pek eskiden dikkat gözümü çekmişti, onu irfan cihanına ermeğan edebildim. Selçuki tarihindeki iktidar ve bilgileri doğuda, batıda herkesce bilinen Dr. Philet H. C. Halil Ethem Eldem, Ahmed Tevhid, Mükremin Halili yakından tanıyarak karakterlerine saygı beslerim.

Münichli bir Alman nasıl umumî cerman tarihi arasında Bavyara tarihinide bilirse ben de Selçukî tarihini bir nebzecek bilir-im.

H. F. Turgalın sandığı ve saydığı gibi Mektubatın ortaya konulmasına bir heyet çalışmamıştır, Musabhihi Üstad Ahmed Remzi, tabii fakır, şarihi yoktur. Veled çelebiden mektuplar kadar değerli bir ön söz aldım, Mevlânâyâ aid olmıyan eserler hakkında original bir makaledir. Hüseyin Daniş Khanın takrizinde umumî fikirler hakimdir.

**

Mevlânâ Selçukî hükümdarlarına hitap ederken "Fahri Ali davud," bir yerde dahi "Taci Ali Davud," buyuruyor. Münek-kid mektupların hiç bir yerinde yazılı olmıyan "Mefharı Ali Davud," kelimesin türetmiş! Bilin-diği üzere büyük Alaeddini K eykubad 4. Şevval 634 ce

Kayseryede Tesemmüm ederek öldü.

Babası yerine Selçuki tahtına oturan oğlu Giyaseddini Keyhusrevi sani 634 ya 635 yılında Gürcü Melikesinin kızı Tamarla evlendi.

Prenses Tamarın babası Tuğrulşahın ikinci oğlu Davut oğludur. (İbni bibi Gürcü melikesinin ağzından yazdığı ibarede Davut sözünü kaydediyor, bakınız M. Selçukname C. IV.s. 184. satır 18 - 19) Prenses Tamarın babası Davud'un müslüman kaldığı ve böyle öldüğü muhakkaktır. Zira eğer o tanassur etseydi Gürcü müverrihleri velvele ile dünyaya ilân etmezlermiydi. Onların ileri sürmediği bu iddiayı Cumhuriyet gazetesi sütunlarında İsmail Habîb imzasıyla birisi yazdı. Hasis dünya saltanatı için dinini değiştirmek her millet ve mezhepte menfurdur. Selçuki müdekkik ve mütercimlerinin bu hadise muvacehesinde sükülâtı tarihî bir hadise kalacaktır.

Keyhusrev II, nin diğer ayrı iki kadından birer oğlu vardı, bilâhara İzzeddini Keykâvus II, Rükneddini Kılıç Arslan IV adlarını alan bu iki şehzadeden başka Prenses Tamardan bir oğlu Alaeddini Keykubad II ve Mu-

meddin Pervaneye gelin edilen Gürcü hatun doğmuştur.

Konyadaki Mektubat nushasının üst kenarında ve mektupları kopya eden kâtibin kalemiyle "Namei Sultan İzzeddin," yazılıdır. Netekim bizde mukaddimede S. 25, satır 21 ona işaret etdik. Demek hükümdarlara hitap eden mektuplardan bir kaçı Sultan İzzeddine aiddir. Kılıç arslan ve Alâeddin II ye Kılıç arslanın sabı oğlu Giyaseddin K. III. içinde yine mektuplar olsa yakışır. Mevlâna Selçuki Sultanlarına övey anaları için "Fahri Ali Davud,"mı dedi. Bu hususu bitaraf Selçuki tarihi müdekkiklerine bırakalım, yeni mütercimlerden önce eskileri vardır, söz söylemek salahiyeti onlara yaraşır. (Selçuki - Gürcü ailesi arasındaki evlenme için bakınız: İbn. Bibi C. IV, 184, Kayseriye Şehri, H. Edhem, S. 58, not 4, 71, 76. not 1.)

Mevlânânın elkab arasında kullandığı (الكا، دكا، دكا) sözlerini yazarken Mevlânânın bunları nasıl okuduğunu ve nasıl yazdığını bilhassa kaydelemiştik, mukaddime S. 16, satır 2, münekkîd Hacı Bektaş'a ehemiyet vermemizden münfeil olarak bir sütun yazı yazmış. Ef-

lâkinin menakıbında müteaddid yerinde hikâyeler varmış.

(الكا، دكا، دكا) Sözlerinin halis Horasan tabiri olduğunu kaydetmiştim. Mukaddime S. 16, sa. 7, 8.

H. Bektaşın menkibesi Eflâkide ancak iki yerdedir. 1) H. B. dini mutabeatda değilmiş, Kırşehir valisi Emir Nureddini Caca oğlu ona abdest al diye ısrar etmiş, H.B. su getir abdest alayım demiş, E. N. çeşmeden su doldurub getirmiş, H. B. ıbrığı almış, Nureddinin eline dök diye uzatmış, su kan olmuş. Nureddin bu hikâyeyi Mevlânaya anlatarak H. Bektaşın kerametine hayran kaldığını beyan etmiş. Mevlâna buyurmuş ki: temiz suyu pis etmek güç değildir. Amma kirli bir nesneyi temiz yapmak asıl hüner budur, bu kimsede (yani H. Bektaşda) o kudret yoktur böylelerine mübezzir derler, İnnel mübezzirine kânu ihvaneşşeyatin. Fran. Eflâki. C. I, S. 296 - 297) 2.) H. B. Mevlânânın yüce şöhretini çekememiş, Konya dervişlerinden Ishakı yollamış, Ishak medreseye girince Mevlâna semada imiş, bir Rubai söylemiş, Ishak yazmış ve geri memleketine dönmüş, Rübaiyi H. Bektaşiyeye oku-

muş, H. B. de ona Mevlânânın kükremiş bir arslan gibi oturduğu yerin kapusundan girerek boğazını sıkıldığını ve "Garrı haher," diye (horasanda geçen şetm sözü.) bağırıldığını H. B. kusurunun affını dilediğini anlatmış. İşte muhterem münekkîdin müteaddit hikâyeleri, işte H. B. nin meşrebini gösteren vakıat.

Bilga, dilga, ulugu, kutlug sözleri yalnız Muneddin pervanaya muhtas diyor, Mektuplardan Sahife 30. Şucaeddine, 98. Ulugu kutlugu has, 114 Seyfedine Ulugu kutluluğu has, 115 Emiri dindar Vali bey, 128 de Ulugu azam Sü başı bey.. yazılıdır.

Farsca ibarelerde Türkçe sözler yazmak 7 asır önce nezaket ve zaruret icabı idi. Baycunun (653=1255) de Konyayı muhasarası esnasında Mevlânânın söylediği Gazelde (بدستم یاری آمدان خان همه خانا) Yarlığ sözünü buluruz, Ferman demektir, eski münşiler ona Belig kelimesiyle seci, yaparlardı.

98 92 ci mektubdaki Emiri İgdişanı Sivas sözü gözümüzü çekmişti. Üstad Ahmed Remziden sordum, Müşarün ileyhin

Rüsüm al resail ve Nucum al fedail kitabındaki hitabı ve Burhanı katı'daki tarifi göndermesi üstüne onun imzasıyla aynen yazdım, Kapucu başılık ve emir ahurluk gibi paye olacağını ilâve eyledim. T. Tarih kurumu mecmuasındaki Karaman oğlu İbrahim bey vakfiyesindeki şahidler arasında bulunan "Çelebi bin Emiralegadiş başı," sözlerini sevinçle karşıladım. Esamii ricalde bu tabirin İxci hicret asrı ortasında Karaman İlinde kullanıldığını arabca cümle ile yazdım. Mukaddime katğısında İbni Bibi C4, de bulunan cümleyi aynen derç ettim. Meğer biz Anadoluda İğdiş taburları teşkil etmişiz, bu buluş munakkıdın koşfi, icad ve ihtiradır. Fıkra meşhurdur: Bir kimse digeriyle kavğa eder arzuhalcıya giderek şikâyetini hikâyet eyler, kâtib eseri cedit kâğıdının bir yüzünü doldurur, darbdan cerhden,.. bahs eder, okurken müsted'i inler aglar, ahlar çekermiş, eyvah komşular başıma neler gelmişde haperim yokmuş diye..

Kayseriyenin 641 de Baycu yönünden muhasarasında İbni bibi c.4 sayfa 242, | satır 7 - 8: "Püseri Hajuk İğdiş başı," de-

nilmektedir. Halil bey bunu haçık diye akumuş. Kayseriye şehri 81, N, 3. Münekkid 2 sütun yazıdan sonra bu ihtilâflı diyor.

Bu tabir Abbasilerde şöyledir, Eyubilerde, Mısır Memluklarında İlhanilerde, Anadolu tavaifinde, osmanlılarda şu demektir diyemiyor.

Emir Emineddini Mikâil'in kabrine gelince: Cimri hadisesinde öldüğünü Esamii ricalde yazdık, İbni Bibi den cild ve sahifesinide koyduk.

Sivrihisardaki camisi hakkında vaktiyle üstad Ahmet Tevhidin Maarif vekâleti mecmuasında bir makalesini okumuşum, mektubatı yazarken onu tekrar okumak istedim, heyhat ki hükümet merkezinde doğru dürüst bir kütüphane yok. Hatta Mektubatı hediye ettiğim münekkidi bir hafta sonra gördüğümde gözlerinde büyük bir sevinçle zuhulümü müjdeliyordu ve ilaveten: Mecmua bizim maarif vekâleti kütüphanesinde de yokmuş hariçten buldurdum diyordu. İnsaf edilsin Maarif vekâleti kütüphane Müdürü böyle dün dinilecek yakın tarihte çıkan mecmuayı binnefis bulamazsa bizim gibi dışarıdakiler na-

sıl tedarik eder? Bir müdürün vazifesi bu mudur.

O mahilerki derya içredir inçuyu bulmazlar. Elbadi ezlam.

Şems ve Tabhane: Mektublar arasında Melânanın ortancaoğlu Alâeddin Ç. nin öküme üstüne merhumun emvalini yetimleri arasında taksim için yazılmış mühim bir mektub var. Bu vesile ile tarihin karanlığı bazı şeyler yazdım. Şems M. nin manevi evladı Kimya ile evlenmiş ve zifaf Medresenin Tabhanesinde olmuştur. Biz bunu aynen yazdık. Mukaddime S. 7 satır 14 - 15. Hala sahife altına Sipehsaların Metninide olduğu gibi koyduk, bir zat buna ne lüzum vardiye itiraz etti, dedimki bizde münekkidler eseri okumadan tenkid ederler öyle-

lerin hakiki çehresini ortaya koymak, karie seyir ettirmek gerektir, bu metin o zaman işe yarar. Hakikat işte vak'a.

Mektubatın iki türlü cedveli var: 1) Mürettip sehvi. 2) Nusha farkı.

Koca İstanbulda ehli islamdan bir matbaa bulamadık Rum Paskalın matbaasında Ermeni mamas dizdi, yüreklerim sızlıyor, fazla yazamıyacağım. onu başka bir eserde tefsil edeceğim, müsebbiblerini taşir edeceğim.

Münekkid bilirki böyle eserlerin tenkidlerine verilen cevaplar ağırca olur. (م الكلام علىكم السلام) (آیحه می گویم بقدر فهم نست - مردم ادو جهرت فهم درت)

FERİDUN NAFİZ

Karaman Eyaleti Valisi Şehinşah

Cevad Çelebi oğlu

Kardeşi Yavuz Selimin kılıcından kendi eceli sayesinde kurtulan Şehinşah Cem Sultan'dan sonra Karaman Valisi olmuştu. Cemden önce kardeşi Sultan Mustafa Karaman Valisi idi. Babası ikinci Bayezidin Dimetoka yolunda ansızın ölmesi nasıl şüpheli ise Şehinşahında ölümü insana öyle bir şüphe bırakır.

Müfsit ve aynı zamanda hain ve korkak bir takım Hükümet erkânı ortasında ihtiyar yorgun bezgin bir Sultan düşününüz. Anadolu'da Sultan Korkut gibi Alim bir kurt, Sultan Selim gibi Çakır Pençeli bir Yavuz bekliyor. Aynı zamanda Sultan Ahmed gibi nazik ve centilmen gözde bir şehzade bu iki biraderin arasında Amasya Valiliği yapıyordu. İnhilali yaklaşmış olan Osmanlı Tahtına sahip olmak için bütün bu şehzadeler kendi adamlarıyla göz

dikmişlerdi. Asıl tebeddülle derinden alakadar olanlar Devlet ricali idi. Yavuz veya Korkuttan hangisi iktidar mevkiine gelirse gelsin maiyetlerindeki Kabine taslakları ile gelecekler uzun zemandanberi töhmet altında bulunan Devlet Ricalini tepeleyeceklerdi. Bunun için Merkezdeki Devlet adamları şehzadelerin en beceriksizi ve en naziki olan Amasya Valisi Sultan Ahmede mütemail idiler. İşte Konya Valisi Şehinşah; bu menfi vasıflarla Sultan Ahmede rekabet edecek bir şahsiyetti. Oğlu Mehmed Şahda Beyşehirde bulunuyordu.

Maatteessüf vilâyetlerin o zemanlık sakin hayatlarını bize anlatan bilgi birkaç şiir parçasından ibarettir. Bu Şehinşah hakkında tarih sayfelerinde yaptığımız araştırmalar bize kâfi bilgi vermedi, Yalnız cami-

üddüvelde Şehinşahın bir iki defa yüzünü görüyoruz.

Diyorki: Devletin geçirdiği bu sarsıntı arasında esasen Sultan Cem'in tahrikile teprenen Karamanlı aile bakayası ayakta idi, Şah İmail; bir türlü Zühdi İslamiyetle barışamayan serazat Türkmenlere manevi hürriyet ufukları adayordu. Çelik pençeli şehzadeler yani Selim ile Korkut Devletin selametini bu serazat kütlelerin ezilmesinde buluyorlardı.

İhtiyar Sultan Yunanistanın henüz feth edilmemiş olan kısımlarını elde etmek için Motonda ve Koronda boğuşırken Varsakların ve Turgutluların başbuğları sözlerinde durmadılar. Karaman ailesinden Mirza bey oğlu Hacı Hamzanın çocuğu Mustafa beyi başlarına geçirdiler: Mirza bey Karaman oğlu İbrahim beyin kardeşi idi. Bu Mustafa bey onun torun oluyordu. Çocukluğunda İrana kaçmış ve orada büyümüşü. Sultan Bayazıdın Yunanistanda meşgul olduğunu duyunca dönüp Osmanlı ölkesine geldi. Karaman ilini elde etmek tama' ve hulyasında bulunuyordu. Varsak ve Turgut beyleri toplanarak iç ilde onun istiklalini ilân eylediler. Ve Oradan Karamanın

eski merkezi olan Larendeye yördüler. Larendenin yanını ve yöresini yağma ve harâp ettikten sonra kuşattılar. Vakayı haber alan Padişah muharebe sahnesinden oğlu Amasya Valisi Sultan Ahmetle Karaman Valisi Şehinşaha emir verdi. Aynı zamanda Beyşehirde bulunan Mehmet şahda baba ve amcasına katılacak hep birlikte bu fesadın kökünü kazıyacaklardı. Emir mucebince birleşerek asilerin üzerine gittiler. Asiler bu hareket karşısında Larendenin muhasarasından vaz geçerek içile kaçtılar. Şehzadeler orayada yördüklerinden asiler dağlara çekildiler. Kışda gelüp çatmıştı. Şehzadelerin her birisi kendi eyaletleri başına döndüler.

Şahkulu vakasında da faaliyette gördüğümüz işbu şehinşah Babasının Saltanatı terkinden az önce aynı sene içinde ölmüştür. Oğlu Mehmed şah Beyşehirinden kalkıp Konyaya geldi. Umum karaman eyaleti Valiliğine tayin olunuyordu. Bu Mehmed şah Yavuzun öldürttüğü şehzade kafilesi içindedir. Bizim maksadımız şehinşahın bir tarihini yapmak değildir. Yalnız onun vefatı üzerine zemanın şair ve mütefekkirlerinden

Bursalı Lamii çelebinin yaşadığı
mersiye için bir girizgâh yap-
mak istedik. Lamii çelebi muhit
ve hayat ile ilgili faydalı bir
çok eserler yazmış bir şahsiyet-
ti. Bir tercii bentten ibaret olan
bu mersiye İstanbulda Millet

Lamii Çelebinin Beyazıt sani oğlu Konya Velisi Şehinşah için yazdığı mersiye.

Feryat elinden ey Feleki kinecu senin, Bilsem nen aldı ol şehi Hurşid
ru senin
Hatun anasına geyürüp şeb gibi Siyah, Mihrin kani o mah için ey tünd
hu senin
Sultan atasının dilini muğber eyledin, divşür önün ki yanına kalmaya bu
senin
Yok Yok ki sende biz çileyin bir esirsin, Dün gün bu derdü kahrile
Başın kayu senin
Derdaki Tahtına Şahi Karaman Gelür deyü, Şadiliğile çıkmadı kavmü
Burusanın

Beyler gelün fiğan idelüm Şahımız Kani

Sultanı Tahtı Konya Şehinşahımız Kani

Kani Vilâyeti Karaman Mesnedine Şah, Cami Cihaniyanü Şehinşahı Cem
Penah
Çarhın Dokuz Hisarını bir dem alurdu ol, Afaka arz eylese eneüm gibi
sipah
Od gibi taşa girmiş idi fitne korhudan, Yunan vilâyetine olaldan beru
o Şah

Ol Şehriyara nice kıya bildin ey ecel, Kim payı tozu idi felek başına
külâh
Sultan atasunun kılıcından üşenmedim hatun anasının gözü yaşını aldın
ah

Beyler gelün Fiğan idelüm Şahımız kani

Sultanı tahtı Konya Şehinşahımız kani

Kullar dizildi kapuya Sülân görünmez ah, Encüm Felekde hep mehi dev-
ran görünmez ah
Tahtı Hükümetinde kamu Şahlar durur, niçün yerinde Hüsrevi yunan gö-
rünmaz ah

Osman Vilâyetinin ulu beyleri kamu, tapuya geldi Şahi Karaman görün-
mez ah

kütüphanesinde gördüğümüz bir
mecmuadan alıyoruz. Bu mec-
mua Lamiinin külliyyatı eşarın
ihtiva eder. Kanununin Damadı
maktul İbrahim paşaya vermek
üzere 937 de Bizzat istinsah
ettirmiştir,

Alem yüzünü kapladı ol resme derdügam, Bir zerre gökde mehri dırah-
şan görünmez ah
Dökdi şu denlu la'lü güher çeşmi kâinat, gevher nedir Cihan gözüne can
görünmez ah

Beyler gelün Fiğan idelüm Şahımız kani

Sultanı tahtı Konya Şehinşahımız kani

Gafletle çıktı bildik elden ohan diriğ, Bürcünden uçdumurağı Felek aşı-
yan diriğ
Göz yaşlarile Nile batub dır Cihan kamu, ey Misri hüsnü Yusufi Şahi
Cihan diriğ
Zeri tiğidir Cihanı Güneş gibi tutmağa, Sancığı Tuğ açup yürüyen Peh-
livan diriğ
Belkisi sani Hazreti hatun anasının, doldu oğul fıakile bağı kan diriğ
Uydurmadı yanınca bir edna Kulun o Şah, oldu oğurbet illne tenha revan
oiriğ

Beyler gelün Fiğan edelüm Şahımız kani

Sultanı tahtı Konya Şehinşahımız kani

Yarab mürği ruhuna arş aşayan ola, herdem enisi kabirde Huri cinan ola
Mahşer gününün ıssıllarında vücuduna, Tuba Budağı haymeleri sayeban
ola
Sultanı Rum ve Hazreti hatuna her zeman, bu matem için ecrü ivaz bi-
geran ola
Ey lâmiî ziyade kelâm ekstgün diğil, İbret tutanlara bu musibet haman
ola
Ahırı mesayib ide Huda bu musibeti, bu söz Cihanda nicekim virdü
zeban ola

Beyler gelün Fiğan idelüm Şahımız kani

Sultanı tahtı Konya Şehinşahımız kani

kanaata göre bunlar cenabı mevlânanın Türkçe olarak Konya halkına irat ettiği mevzalarıdır. Bundan evvel tercüme etmiş olduğum (bezmü rezm) namındaki tarihin beyanatına göre o zamanlarda gerek muhaberat ve muharreratı resmîye ve gerek devlet lisanı farisi olduğundan Türkçe eser yazmak ayıp sayılırdı. Binaenaleyh vaiz esnasında bunları zaptetmiş olan zat mevzaları eser haline koymak için farisiye çevirme mecbur olarak eseri bu suretle meydana getirmiştir. Farisi metni okuyanlar bu kanaatımı teslimde tereddüt etmezler. Çünkü ibare ve usluptaki sarîh intizamsızlıklar malum ve müte-aref olan fesahat ve kitabeti mevlana ile katiyen kabili telif değildir. Bir çok yerdeki zevaide ve rabıtasızlıklara rağmen Makasıdı Mevlânayı bulup takibe muvaffak oluşum yine kendi himmetlerine medyunum. Eser mevzadan ziyade tesavvüfi bir çok irşadati havi bulunduğundan zevkle okunacak şeylerdendir. Mütercimim bu garip beyanatına büyük üstad Veled Çelebinin yine bu eserin başına konulan makalesinden şu satırları alıyoruz: (Bunlardan başka Cenabı pir efendimizin

mecalisi sebaatlı yedi mevza dan mürekkep bir eseri vardır). İşte şimdiye kadar bilinen ve bundan sonrada bilinecek olan hakikat üstadın dedikleridir. Kitabın neşrini boynuna alan Dr. Feridon Nafiz Uzlukta mütercimim fikrindedir. Bunlara göre kitap başkasının tahriridir. Başkasının uslubudur. Bir çok yerlerinde karışıklık ve fazlahk vardır. Mevlânanın malûm ve mütearef olan fesahat ve inşasile katiyen kabili telif değildir. Bunları okuyup anladıktan sonra insana devletlim mademki böle idi bu emeğe bu masrafa bu himmete ne lüzum vardı diyeceği geliyor. Mevlânanın hikmet ve felsefesine başka ağızdan ittila hasil etmek ve ettirmek için sebep ne idi. Onun layemut şah eseri mesnevisi vardır. Böyle başkası tarafından yarım yamalak yanlış ve perişan yazılmış eseri herkesin bildiği ad ile yani mecalisi sebai Mevlâna diye bastırmaktan maksad nedir. Bizce bu eserlerin kıymetleri birinci derecede Mevlânaya ait olmalarındadır. Mevlânanın öz kaleminden ve karihalarından çıkmış bulunmalarıdır. Biz mecalisi sebayı farsca bilenlere okuttuk. Bize temin ettiklerine

Mecalisi Sebai Mevlana

(Selçuklar devrinde mevlevî asarı) ünvanı bir faaliyet büyük hayırlı işler görmeğe başladı. Bu faaliyetin feyizli semerelerinden birisini Konyanın geçen nushalarında müjdelemiştik. Malum olduğu üzere Konyada bahsi geçen eser (Mektubatı mevlâna adındaki kitaptır.) Mektubat eski 2 No: lu idi, birinci No: ile basdırılan mecalisi sebayı ondan sonra gördük.

Mecmuamızın gayelerini söhkeleyen bu kıymetli mesaiden en çok mütehasıs olmak bize düşer. Okuyueularımıza tanıtmak bizim için bir vecibedir. Başlıca mesul naşiri Konyalı M. F. Uzluktur. Eserler yalnız metin olarak yazılmakla kalmıyor pek yerinde olarak uzun mukaddimeler, haşiyeler, şerhler ekleniyor. Birinci No: lu eserde ikinciye bakarak daha geniş, daha önemli bir mesai yığını göze çarpar. Mecalisi seba metni kudretli bir el tarafından

Türkçeyede çevrilmiştir. Bu suretle istifade umumileştirilmiştir. El parçası kadar bir risalen in bastırılması insanı yorarken böyle her satırı düşünmek isteyen koca ciltler basdırmak manen ne kadar güç ise maddetende o kadar ağırdır. Müteşebbislerindeki irade ve cüret doğrusu takdire çok lâyıktır. Hatta maruf hattatların türlü el yazılarıyla güzel nesihlerle, güzel taliklerle bastırılmıştır. Yanı başında tercümesi konmuş. Tercümedeki itina pek geniştir. Eserdeki rubailer Dübeytler kısmen aynı vezinde olarak nazımla tercüme edilmiştir. Bu kadar büyük bir itina sarf edildikten sonra ne gibi bir tesirle meydana getirildiği anlaşılamayan garip bir zühul yapılmıştır.

Mütercim tercümesinin başına koyduğu bir kaç satırlık başlangıcında şöyle söyleyor: Tercüme esnasında edindiğim

göre eser akıcı, kapıcı bir üslup ile yazılmış muhataplarının seviyesine göre derinleşen ve yükselen bir mefhum ile imtizaç etmiş her tabakaya faydalanmak hissesi bahşeden gerçekten muvaffak ve hakiki bir varlık teyit eylediler. Bize kalırsa: Bu yanlış noktaların hareket noktası eserin alelade bir mevza kitabı olması hakkındaki yanlış hükümdür. Bu yedi konferans her hangi bir hükümdar için devlet adamlarından birisi için yazılmış olabilir. Mecalisi sebanın behemehal halka irad edilmesi lâzım geldiğine neden hükm olunuyor. Böyle yedi adet üzerine yazılmış bir çok eserlerde vardır. Hatta Veliyyittini erzakanın mevzatülvaizin adlı eserinde böyle yedi bir yedi risale üzerine müellef. Evet eskiden softaların elinde sırf vaızda kullanılmak üzere yazılmış mecalisi sinaniye gibi kitaplar vardı. Bunlardan kandil vaızları oruç bayram ve kurban vaızları hazır tertip edilmiş bulunuyordu. Tıpkı hazır hutbeler gibi müdevvendi. Hatta maibudu. Müellif yazdığı bu eseri kendi istifadesi için değil başkalarının işine yarasın diye telif eylemişti hatta metni arakca idi.

Köylere cerre giden cer ho-

caları bu metinlere bakarak Türkçe vaiz ederlerdi. Mecalisi seb'a halk için yazılmış bir eserde sayılamaz. Orta seviyede insanlara felsefinin hikemi maksatlarını açık anlatan bir eserdir. İçinde her vaizde olduğu gibi hikâyeler varsada bunların istimali mesnevi metindeki istimalinden başka bir şekilde istimal edilmiş değildir. Müteşebbisler kitabın yedi konferansı ihtiva eylediğini görünce bunu konya mescitlerinde halka türkçe olarak söyletiyorlar ve sanki evvelâ farsca yazılıp türkçe ifade edilmesi; yahut türkçe ifade edilip bilahara farsca yazılması aynı zat için muhal veya mümkünmüş gibi ikinci bir şahıs yaratıyorlar. Bunu böylece zihinlerinde kurduktan sonra böyle olduğunu ispat içinde metne hucum ediyorlar.

Bu düşünce muhtelif surette red ve cerh edilebilir bir kerre tevehhüm edilen belâgat eksiklikleri ve beyan teşevvüshleri mevcut değildir. Dedikleri gibi hâşviyatta yoktur. Sonra eserin üçte bir kısım manzumdur. Her hangi bir dinleyici bu manzumeleri aynenmi zaptetmiş, yoksa nesir imişde dinleyicinin keyfi öylemi istemiş. Farscaya aşına bir arkadaşımızdan mecalisi se-

badaki ibara kargaşalığı hakkında fikrini sorduk. Bize yazdıkları tahriri cevapta mevhum teşevvüshlerin kendi fikirlerinde dalgalandığına bizi inandırdılar. Diyorlarki sahife 133 de aklın izahı hususundaki tercümede azim teşevvüshler göze çarpar. Metni şudur:

(Akil çist: sultanı adili huşhust ve sayei rahmeti lâhu illâ hust. Akilkist anki fadılanı sufficei safa ve saffet; rehnişiniveyend, ve anbardaranı eddünya mezraatülahıra; huşçini veyend (derşerh biyevza şerhi akil dilra müşerrekküned)

Bu metin tercümesini mütercim şöyle yapmış: akil güzel tabiatlı bir sultan olduğu gibi merhametkâr nuri ahediyetinde bir gölgesidir. Dünyanın ahiret mezraası olduğunu söyleyipte ondan huşçin olarak anbar dolduran erbabı fedlu safa aklı pek vasi surette şerhi izah ederler. Çünkü akli teşrih kalbe inşirah verir. İşte bu naklettiğimiz yukarki farscanın tercümesidir. Mütercim şeytanın igvasına kapıldıktan sonra bu teşevvüş girivesine düğmüştür. Geliniz beraberce bizde bu metne bir mana verelim.

Akil nedir: Güzel huylu ve adil bir sultandır. Ve allahın

rahmetinin bir gölgesidir.

Akil kimdir: Akil odurki saffet ve safa suffesinin fadlları onun yolunda dikilen dilençileri dir. Ve eddünya mezeratülahire anbardaranı (ibadet ve sevap iddihar edenler) onun başakçılarıdır. Yani onun döküntü başaklarını toplayanlardır. Bundan sonraki ibare bir cümle mutarizadır. (Şerhi artır aklın şerhi gönlü ferahlandırır açar.)

Bu anlaşıya göre mecalisi sebanın Mevlana kaleminden çıkmış olmasındaki tereddüt manasızdır, delilsizdir, hatta sebesizdir. Biz tercümenin umumiyet itibarile muvaffak olduğuna kanaatli olduğumuzdan bu husus hakkında daha fazla söz söylemeğe lüzum görmeyoruz. Yalnız mukaddimelerdeki bazı yanlışlıkları işaret etmek binaenaleyh doktor tarafından sultanülüema ve sair başlıklarla yazılan yazıların ötesine berisine dokunmak isteriz.

İki sahife M. prenses İakabile adı geçen Mevlananın büyük annesi ümmetullah değil allahın kölesi manasına olan ümmetüllahdır. Mürettibe yükletsek bile dikkatsizlik günahıdır.

4 Üncü sahifede sultanülüemanın 6 satırlık farsca sözleri geçirilmiş bunun tercümesinde karın diye bir kelime geçiyor

ve şüpheyi izale için mutariza içinde (batın) diyede arapçası konuluyor. Asır ve devir mana sma kullanılmış oluyor metinde bu kelimeyi doğuracak tek farsça veya Arapçakelime yoktur. Muharrir bunumetnin her hangi birter cümesinden tahrif suretile nakletmiş oluyor metindeki farsca tariki kelimesinin türkçe karşılığı olan karanlık kelimesi karınlık okunarak bu yanlışlığa varılıyor. Burada muharrir birde lüzumsuz müdafaa yapıyor bir tarafta müsbet ilimler taraftarı olan Fahrıttini Razi ve Harzemşah tutuyor bir taraftada göya müteassıblara istinat eden sultanı ülema görülüyor. O zamanın tarihi ve içtimai hadiselerini ve sinsi intirikalarını belirtmeksizin böyle bir mükayise yapmak o büyük şahsiyeti yanlış tasdire sebep olmuş olur, Doktor aynıle: (yani cenabı muhammedin bu kadar ap açık hakikatları gösteren aydın buyrukları varken onları arkaya atıp islamdan önceki Yunan felsefesine sayılmakta ne mana vardır. İki üç karınlıktan kasdi Yunan felsefesine işaretir) diyorlar. Burada karınlık kelimesi tekerrür ediyor. Sultanülema ile Yunan feylesoflarının devri arasındaki uzaklık iki üç batın olmadığıda

tercümenin yanlış olduğunu göstermeğe kafi idi. Onuncu sahifenin hamisinde (meşhur Şahabettini sühreverdi bütün şehrin büyükleriyle hemen atından indi sultanın dizini öptü) deniyor. Meşhur sühreverdi denince bir çok zaman Konyada selçukların misafiri olmuş olan maktul Şehabettin sühreverdi zannını veriyor.

Her ikiside başka şahsiyetlerdir. Ve muasırlardır. Meşhür demeyipte asıl Bağdattaki ünvanile anılsa idi iltibasa mahal kalmazdı. 29 uncu sahifede meşhur kudbüttini şirazi bile fununu şetta denilen ilimlerde behresi yüksekten on kişi ile Mevlanavı imtihan maksadile yanına gelmişlerdi diye bir ibare var. Bu ibarede geçen fununu Şetta tabiri çok kötü ve yanlış olarak kullanılmıştır. Mehazi bu tabirin manasını bilerek şüphesizki (fünunu şettada mahir) şeklinde kullanmıştır. Muharririmiz fununu şetta denilen ilimler diyorlarki bu namda bir ilimi biz şimdiye kadar hiç bir kimseden işitmiş değiliz. 31 inci sahifede Emir Kemalettin mahfil diye bir tabir geçiyor.

Doğrusu emiri mahfil Kemalettin olmalıdır. Emiri mahfil selçuklarda teşrifatçı demektir.

15 inci sahifede şu ibare var Tekeşin oğlu Mehmedin adı esasen Kutbüddin iken bil'ahare babası gibi Alaettin adını almıştır. Deniyorki yanlıştır. Mehmedin lakabı esasen Kutbüddin iken sonra Alâeddin oldu demek gerekti. 32 inci sahifede (Selçuk sultanının has naibi Emin Mikâilin Sivrihisarda türbesi vardır.) diye bir ifade var. Bu ifade içerisinde müteaddit yanlışlıklar vardır. Naibüsaltana Selçuklarda bir mansıptır. Bunu tercüme ederek has naibi demek doğru olamaz. Emin Mikâil tabiride yanlıştır. Asıl ismi Mikâil olup lakabı Eminüddinidi; Eminüddin; Şehabettin gibi Meodettin gibi parçalanması caiz olmayan resmî bir unvandır.

Tevhit beyin mekalesine atfen bu Mikâilin Sivrihisarda türbesi olduğuda söyleniyorsada buda yanlıştır. Tevhit beyin bahseylediği türbe değil cami idi. Hatta Tevhit bey derki: yaptırdığı caminin kapısına hiristiyancılarca malûm Mikâil tasviri yaptırmak suretile cibilliyeti asliyesini göstermiştir. 42-43 sahifelerde Nureddin Caca ile Hacibektaştan bahis geçer. 42 inci sahifede Hacibekdeşi anlatan satırları eflakiden tercüme ederek şöyle anlıyor. (Hacı-

.bekdeş bir arif dil idi, ve ruşenderun mert idi, lâkin mutabaatta değildi.) diyor. Aynı tarif 43 üncü sahifede şöyle tercüme ediliyor. (O asla riayette beğildi. Mutabaatı yoktu namaz kılmazdı.) Eflakideki aslını hepimiz birlikte hatta farsca olarak okuyalım:

(U asla derriayeti suretnebut ve mutabaatı kesinemikert ve namaz nemiküzared) mana murat olundukta Hacibekdaş surete (zahir) asla itibar etmezdi ve kimseyede mutabaatı yoktu, namaz dahi kılmazdı. Çok ehemmiyet verilen adeta muasır iki yüksek şahsiyeti karşılaştıran ve bir kaç sahifeden bir kaç kere tekrarlanan şu küçük ibaredeki müsamahalara bakınız.

58 inci sahifede Mevlananın sevgili dostu Salahattinin köyünü tarif ederken sipehsalardan şu fıkrayı naklediyor.

Fıkraı aynıle farscasından okuyalım bu ibarede muharririn tevehhüm eylediği şeylerin hiç birisi yoktur. Yalnız Salahattinin ali vasıflarını tasvir eder (ve alayı makamı ehli sıdık menzil sahte bahri But zahir, fakribut kamil, herki dest derzeyli kermiu ki habli metin ibaret ezanest üstüvargerdi ve ez-cümle kâmilanı sahipdil geşti.)

Bundan evvelki satırları okumaksızın yanlışlığın derinliğine tamamen nufuz edemeyiz onun için şu satırları da aynile arıyoruz: (en sevgili dostu Salahattin hazretleri Konya civarında kâmilin adında bir köydendir. Bu kendin yanında bir göl varmış köylü ana ve babası balık tutarlarmış) işte bu lakırdılardan sonra yani köyü kent yapmak suretilerde küçük bir yanlışlık yaparak izahat veriyorlar. Bu cümlede geçen deniz, kamil, gemi gibi sözler onun köyüne, göl kenarında olduğunu iddia ediyor. Hep birlikte okuduğumuz farsca ibarede gemi diye manalandırarak bir kelime yoktur. İbaredeki olurdu manasına olarak geçen (geşti) kelimesini ihtimal keşti dahi okuyup gemi manası vermek mümkün olsada ibareye sığdırılması nasıl mümkün olur. Burada köyden, kentten, gölden, gemiden bahisler bulunduğu tevehhüm edilen şimdi okuduğumuz şu farscanın hep birlikte tercümesini yapalım:

Ehli sıdık makamlarının fevkinde menzil edinmişti, Taşkın bir denizdi, fakirde kemale ermişti. Habli metin demek olan onun eteğine yapışan metin olurdu.

Gönül ehli kâmiller zümre-

sinden sayılırdı. 63 üncü sahifede Mevlânânın pazarda bir Türk tarafından dilkü dilkü diye tilki derisi satıldığını duyunca cezbelenmesi hikâyesini hazretin konuştuğu dil faslına ithal etmek kadar safderonluk olamaz. Çünkü Türkçe bir kelimeyi farsca bir kelime sayarak manalandırmak hu davaya nasıl delil olarak zikredilir. Bu tıpkı işinin çekiç darbasından cezbelenmesi gibi bir şeydir. Burada alelusul bir yanlışlık icat ediyor. Hazreti Mevlânânın şimdiye kadar bu sese vermiş olduğu mana (hani gönül iken) muharrir Dilkü diye tasrih eylediği halde dilgu gibi manalandırılmış ve öna gönül söyle gönül soyle diye mana vermiştir. Bu makaleden öncekisinde de yanlışlar vardır. Biz sahife Nö: raları karışmasın diye ikinci makaleyi mütalaa etmiştik. Bu evvelki makale yanlışlarına misal olmak üzere şunu ahyoruz. xll sahifede Sadrettinin kitaplarından birisininde kitabifusus olduğunu yazıyorlar. Fusus malum olduğu üzere Sadreddini Konevinin değil Muhittini arabinindir. Sadraddin, Muhittinin fususunu tahlil eden fükuk adında eser yazmıştır. Bu yazdığımız bir takım tarih ve ıstılah yanlışlıkla-

rının asıl eserle ve tercümesile ilgili sayılamaz. Metin daha öncede söylediğimiz gibi güzel ve itinalı basılmıştır. Farsça bilmeyipte yalnız tercümesile iktifa edecekler içinde tercüme mümkün bir sima arz eder. Esas itibarile matlup hasıl olmuş demektir. Büyük Mevlânânın düşgünleri bu yedi ögüdünde derin bir haz ve zevk ile okuyacaklar, mütercim ve naşirlerine hayır dâa edeceklerdir. Çok güzel ve aslı gibi mükemmel şerhler görmek arzu ve ihtirasında bulunanların bu serzenişlerini tabilerin hoş göreceklarını ümitleniriz. diğer bir yazımızda eserin yani metnin ibtiva eyledi-

ği türlü veçheden faidelerini tafsile çalışacağız. Eğer darılır ve fazla güceniklik ızhar edersen 79 uncu sahifeye gecürülen rubaideki garabetler gibi daha yüz tenesini sunacağız. İşte rubainin bir Mısraı. (Vindemki hemizeni fermani tünist) bakınız nasıl mana vermişsiniz: Şimdi senin hükmün carî isede senin fermanınla değildir.) Halbuki mısraın manası ne kadar basit idi. İşte biz o basit tercümesini yryıyoruz. Okuyucular karşılaştırsınlar. Mısraın tercümesi: çıkarmakta olduğum bu nefes senin hükmünle değildir.

KONYA

YECUC - MECUC TURKLERİ

İbrahim Hakkı Konyalı

Bir Rus ilim heyeti şimdi şimal kutbunda bulunuyor. Gazeteler bu heyetin; üzerinde bulunduğu buz sahasının yavaş yavaş yürümeğe başladığı endişesini neşrediyorlar. Heyetin kutba varışı ve orada kalışı Rus tayyarecilerinin Rus bilginlerinin yüksek kabiliyetlerini ve zaferlerini dünyaya yaydı. Bu hey'eti çıkaran Millet bunlarla hakkile öğünebilir.

Rus heyeti kürrenin şimal kutbunu fethederken kökünü asırların karanlığına saplamaş olan bir hurafeyi yıkmak suretiyle tarihe de büyük bir hizmet yaptı.

Kör taassubun basiretlerini bağladığı bazı bilginler din kitaplarındaki (Yecuc), (Mecuc)u kutba kadar çıkarmışlardı.

Filistin ve Arab ceziresinin eski sakinleri (Yecuc) ve (Mecuc) u Kafkasyadaki Demir

kapu seddinin arkasında sanıyorlardı. Kafaları aydınlandıktan sonra bilgileri bu seddin arkasına işledi. Orada vâhimelelerinin yarattığı korkunç mahlukları bulamadılar. Onları Çin seddinin ârkasına attılar. Ve nihayet Çin seddinin Maverası da açıldı. Korktukları mahluklar orada da yoktu. Yer yevarlağının kutuplardan başka meçhul noktaları kalmamıştı. Mûtaassıp bilginler Yecuc ve Mecucu bu defa kutupta tevehhüm ettikleri bir seddin arkasına sakladılar. Rus heyeti buraya da ilmin projektörünü tuttu.

Bu ışık karşısında taassup yarasalarının gözleri kamaştı, Şimdi saçmalıyorlar:

— Onlar cenup kutbundaki seddin arkasındalar...

* *

Kus heyetinin devam eden keşifleri bana Yecuc ve Mecuc

hakkındaki tetkiklerimi neşre fırsat verdi. Topkapu sarayında hazine kütüphanesinde 2757-49360 numara da kayıtlı deri üzerine yapılmış Lâtince bir harita vardır. Yaşının Sultan Osman veyahut Orhan gaziye kadar çıktığını tahmin ettiğim bu kıymetli ve eşsiz eserin şimali şarki köşesinde sekiz şahikalı bir dağ zencirinin arkasında Goge - Magog yazısını okuyoruz. 13 üncü asırda Franciscain papaslarından adı meçhul bir seyyahın notları arasında da Got, Magotları görüyoruz.

Şimdi bu GOG - MAGOG ları tetkik edelim:

CUC ve ME'CUC kelimelelerine ahdi atik denilen Tevratın bir çok yerlerinde ve Sifrlerde rastlanmaktadır. Tevrat'ın tekvin sifriyenin 10 nuncu babının ikinci âyetinde Mecuc, Yafesin oğlu oğlu olarak gösterilmiştir. Hazakiyel sifrinin 38 inci babı (Cuc) un askerlerini, Allahın bunlar hakkındaki hükümlerini ihtiva etmektedir. Burada (Cuc); Mecuc diyarında olan Rus ve Maşik ve Topal kavimlerinin başkanı olarak gösterilmiştir. Cuc şimalin sonundan kopup gelecek, muhtelif milletlerden müteşekkil Yahudi düşmanı kuvvetli bir orduya baş-

kanlık edecektir. Tevrat Musâ kullarını; bunların bir bulut gibi kendi üzerlerine akın edeceklerini söyleyerek korkutmaktadır.

Aynı Sifr'in 39 uncu babı da ergeç Cuc hakkında Tanrının âfetinin tecelli edeceğini, İsrail oğulları Cucun kumandasındaki Mec'ularla tazyık ve iykaz edildikten sonra zaferin yahudilerde kalacağını ve Cuc'la beraber askerlerini deniz kenarında kırılarak (Cuc Cümhuru) deresine gömüleceklerini korkutucu bir dille anlatmaktadır.

Ahdi atik ve ahdi cedidde ki Cuc ve Mecuc hikâyeleri hep gelecek zamana aittir. Kehf sûresinde [1] Yecuc ve Mecuc kıssası eski bir vakıanın naklinden ibarettir. Fakat Kur'anın enbiya suresindeki Yecuc ve Mecuc fütûhatı gelecek zamanda olması itibariyle ahdi atik ve ahdi cedid hikâyelerine uymakta ve benzemektedir. Yalnız Kur'an tepelerden, yumruların incek Yecuc ve Mecucun fethedileceğini söylüyor. Yahudi kitapları, bunların Filistin topraklarında İsrail oğullarının kılıçlarından geçeceklerini yahudilere kurban gideceklerini haber veriyor. Kur'an ise Yecuc

[1] 38 nci ayetten itibaren dört ayettir.

ve Mecucların yurdunu fethediyor. Ahdi atik bu kavimleri Filistine kadar indirerek yahudileri tedip ettirdikten sonra hepsini mahvettiriyor.

Kur'an Yecuc ve Mecuc'ü Zülkarneyn seddinin arkasında gösteriyor.

Yahudi esfarı bunların müntehayi şimalde olduklarını kaydediyor.

Kur'anla Latince haritada, İspanyol papasının seyahatnamesinde, Yahudilerin kitaplarında bu kelimelerin yazılış ve okunuşu şekillerini gözden geçirelim:

1 — Kuranda Mecuc, Yecucdur. Bu kelimelerde (Y) ve (M) den sonraki (E) ler sükünlü hemze gibi değil, elife yakın bir (E) gibi okunacaktır.

Kadı Beyzavî tefsirinde bunların Yafes oğullarından iki kabile, bir rivayete göre de bunlardan birisinin Türk, diğerrinin cebel halkından olduklarını ve bu isimlerin Tasrif şekilleri bulunmadığı için de arabca olmadıklarını söyler. Zayıf bir ihtimal halinde de imamı Asımın bu iki kelimeyi Ye'cuc ve Me'cuc okuduğunu ve bunun da (Ec) kökünden çıktığını kaydeder.

Dil imamlarından Rü'be ise (Yecuc)ü Âcuc olarak alır. Rusyalı âlimlerden Musa Carullah Berlinde bastıracağı Ye'cuc adlı küçük bir kitabında Yecuc'ün (Teüs-Agus) kelimelerinden mürekkep (Teagog) ve MECUCÜN de (DEMOS - AGOS) kelimelerinden mürekkep (DEMAGOG) kelimelerinden Arapçalaştırılmış olduğunu söyler. Bunlar birinci harflerinin atılmalarıyla (Agog) ve (Magog) kılığına girmiş ve Araplarda (G) bulunmadığı için de Acoc, ve Macoc olmuştur. Her ikisi de halkı kendi kafalarına göre sevkeden adamlar anlamındadır. Mûsa Carullahın bu karışık ve çingiraklı ilâl ve idgamının hiç doğru olmadığını biraz aşağıda izah edeceğim. Mûsa Carullah'a göre her yerde ve her vakit Yecuc ve Mecuc vardır. İskender zamanına göre Yecuc askeri de Mecucedu. Cengiz, Hülâgü ve askerleri de Yecuc ve Mecucların en dehşetlileri idiler.

2 — Ahdi atik ve ahdi cedit Sifrlerinde Cuc ve Mecuc yazılıdır. Mecuc kurandaki telâffuza uymaktadır. Fakat Cucun önünde bir (YA) vardır. Arabca yazılan tevatrlarda da (CUC)un önünde bir (YA) bulunuyor. Fakat bu (YA) kelime-

nin bir parçası değil, nida işaretidir. İslâm kitaplarına geçerken (Yanın Ek) olduğu unutularak kelimenin bir parçası gibi alınmıştır.

3 — Latince haritada goge, Magog şeklindedir.

4 — Garpda yapılan eski haritalarda Gog - Magogdur.

5 — Adı meçhul İspanyol papası bunları Got-magot olarak tespit etmiştir. Papas; Magot nehrinin kenarında bir çok şatolar sayıyor.

Gotların ircaniadan İspanya ya geldiklerini, bunların memleketine Torgolavs dendiğini, ahalisinin çok savaşçı olduğunu şöyle anlatıyor:

İrkanya ile Gotya ahalisi kapalı olan tataristandan çıkmış, Godos - Gotlardır. Gotlar iskenderin zaferinden sonra buralara dağıldılar.

Got, Magotlar lop gölü havâlisinde otururlar. Bende bu şerefli gotların İspanyaya gelen oğullarındanım.

6 — Arap coğrafyacıları da bunu Yeeuc ve Mecuc şeklinde almışlardı. Bunlardan bir çoğu Yecuc ve Mecuc topraklarını da Asyanın şimali şarkisinde gösteriyorlar. Yedinci hicret asrı bilginlerinden İdrisî adlı bilgin (Nüzhet - Ül - Müştak Fi İh-

tirak - İl - Âfak) ındaki haritalarında [1] bu iki kavim için Asyanın şimali şarkisinde ayrı ayrı yurtlar göstermiştir. Bu harita da Yecuc ve Mecuc; Türkes, Hırhız, Dokuz Oguz ve Çinin şimalinde gösterilmiştir. İdrisî bu kitabında seddin ve set kapısının iki resmini yapmıştır. Lâtince haritanın gösterdiği Goge - Magog ile İdrisinin Yecuc ve Mecucu birbirine çokuymaktadır. İdrisinin haritasında da bu iki kavmin toprakları şarktan denizle çevrilmiştir. Bu denizde üç de adsız ada vardır. Bunlar lâtince haritadaki Salmaş ve Tacha adaları olmalıdır. İdrisinin yaptığı setlerle lâtince haritanın Goge - Magog setlerinde birbirine çok benzemektedir. Birbirinden kopya edilmiş gibidir. Bundan anlıyoruz ki İslâm coğrafyacılarının Yecuc ve Mecucularıyla garplıların Gog - MagogveGotma gotları aynıdır. Bu haritalarda Yecuc ve Mecucun şimalde bu lurması tevatrında rivayetlerini kuvvetlendirmektedir.

Yalnız ahdi atikte set yoktur. (Seddi Zülkarneyn)i Kur'an ortaya atmıştır. Cuc - Mecucula-

[1] Bu kitabın yazma nüshası İstanbul (Köprü)lü kütüphanesinden: 959 sayfa 4,5 ve 577

rın korkusuyla huzurları kaçan Musa kulları Asya seferinde İskenderin Kafkasya derbendinde yaptırdığı veyahut tamir ettirdiği sedlerden sonra artık korktukları Yecuc ve Mecucların yurtlarına akın edemiyebileceklerinden emin olmuşlardır. İşte İskenderin seferinden sonra Yahudilerin dillerine doladıkları Zülkarneyn seddi bu idi. Kısa bilgileri bu seddin arkasına yetişemiyordu. Kaf [2] dağının arkasındaki ankalar ve daha bir takım korkunç esatiri mahluklar da hep cehalet devrinin uydurmalarındandı. Beşerin kafası aydınlandıkça şimalda coğrafya bilgisini çerçeveyen Kafkas seddi yırtıldı, şimal ve şimali şarki biraz daha aydınlandı. Ve nihayet kulaklarına Çinde bir seddin yapıldığı yahut varlığı çalındı. Mukaddes kitaplarının söylediği (Cuc - Mecuc) u bunun arkasına hapsettiler, ve Kafkasyadaki sed oraya götürüldü. Bu sedde de yanlış olarak Seddi İskender dediler. İş-

[2] Rafkas dağları, Arap coğrafyacıları bunu (Kabak) gibi yazarlar (Mücem - Ülbüldan), (Makdesi), Kazvini de aynı şekilde almışlardır. Kâtip Çelebi Cihannümasında (S. 303) bunu yanlış olarak Kaytak gibi yazmıştır.

te Filistin ve Arap yarım adası böyle bir sedde inanırlarken Muhammed, onun kuranı geldi. Kurandaki (Zülkarneyn) in hüviyeti gibi seddin yeri de pek müphemdi. Müslümanlık Yahudiliğın göbeğinden doğmuştu.

Ashabın içinde bir çok Yahudiler de vardı. Bunlardan tefsirciler, hadisçiler, bile yetişmişti. Onlar eski kitaplarını, Tevratın hurafelerini ve kendi yanlış bilgilerini tefsir şeklinde Kur'ana eklediler. O basit ve muhterem kitabı içinden çıkılmaz bir hale soktular İslâmiyeti her sahada olduğu gibi Yecuc ve Mecuc ve seddi Zülkarneyn işini de kendi masallarına boğdular.

Şimdi ödümdede şark ve garp müelliflerinin muhtelif dillerde yazılmış yirmi kadar kitabı duruyor. Zülkarneynin hüviyetini, seddin mahiyetini öğrenmek için uzun araştırmalar yapmışlar Fakat hiç birisi üstündeki asırların karanlığını silememişlerdir. Zülkarneynin Oğuz han, Makedonyalı İskender, Himyer hükümdarı S'ab olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi bunun İbrahim Peygamberin muasırı bir hükümdar olduğunu iler sürenler de vardır. Seddin de Çin

seddi demir kapı- derbent seddi ve Seba melikesi Belkis tarafından yapıldığı söylenen Me'rib seddi olduğunu iddia edenler vardır. Zülkarneynenden bahsedenen eski kitap Kur' andır. Buna başka bir yerde henüz rastlanmamıştır. Yecuc - Mecuc seddi de Kur'andan başka daha eski bir kitapta yer bulmamıştır. Batlemyosun coğrafyasında de seddi Yecuc ve Mecuc hakkında hiç bir işaret yoktur.

Kâtip Çelebi Keşf - Üz - Zünün unda [3] Batlemyosun Memun zamanında arapçaya çevrilen nushasını [4] görmediğini ve cihannümasında da Batlemyos'un Yunanca nushalarında Zülkarneyn ve seddi gibi bir şey olmadığı halde eski tarihçilerin bunu var gibi gösterme-

[3] Keşfüzzünün cild 1. Sayfa 395

[4] Ayasofya kütüphanesinde 2596 ve 2610 numaralarda kayıtlı iki arabca nüsha vardır. Bunlardan 2596 numaralı Fatih Sultan Mehmet adına tercüme edildiği mukaddimesinde tasrih edilmiştir. İkincisi kimin namına tercüme edildiği malum değildir.

Bu kitab Abbasi halifelerden Memun namına da tercüme edildiği Ennedimin Elfihristinde (sayfa 365) ve ahbarüüma da ve 'teşfüzzünün de (Cilt 1, sayfa 365) de yazılıdır. Fakat bu nüsha bize kadar gelmemiştir.

lerinin Arap diline çevrilen Batlemyos coğrafyasına eklenmiş bir uydurma ve kuyruklu yalan olduğunu söyler. Yalnız İdrisi, "Nüzhet - Ül - Müştak., ında Yecuc - Mecuc seddini anlatır ve hatta bu seddin iki yerde de resmini yapar. Ve bunların harita üzerindeki yerlerini de gösterir. Fakat bunlar hakkında kat'i bir şey bilinmediğini de şöyle anlatır.

"Bunlar hakkında Batlemyos'un coğrafya kitabındakilerden başka bir şey bilemeyorum. Batlemyos Yecuc ve Mecuc ülkesini iki şehir arasında tul ve arz dereceleriyle zikretmiş ve fakat bunu adlandırmamıştır. [5]

Kâtip Çelebi, burada da hata ediyor. İdrisi doğru yazmıştır. Esasen kâtipçelebi Batlemyos coğrafyasının Aradcaya çevrilen nüshasını görmemiştir: Ayasofya kütüphanesinde 2610 numarada kayıtlı olan bu tercümesinde ve Topkapı sarayındaki Lâtince ve Yunanca nüshalarda Yecuc Mecuc dan bahsedilmiştir. [6]

[5] İstanbul Köprülü kütüphanesi N. 959

[6] Batlemyosun yunanca coğrafyası Topkapu sarayında II Ahmed kütüphanesinde 57 numarada lâtinceside aynı kütüphane 44 - 2414.

Bunlar müntehayı şimalde (meyendir) dağının üstünde oturuyorlar ve Hintliler bunlara (Tilae) adını veriyorlar.

Sed ve Zülkarneyn, tevrad gibi Pitolemeosda da bulunmadığına göre bunların Himyerli hükümdar olan Sab ve oğuz han tarafından yapılmadığı neticesini çıkarmak pek kolaylaşıyor.

Eğer bu sed daha eskiden bilinseydi ve yapılmış olsaydı elbette bu ana kitaplarda da ismi geçerdii. O halde seddin ve Zülkarneynin Batlemyosdan sonra aranması gerektir.

Çin seddi 2149 yıl önce Çin hükümdarı Çenk tarafından Türklere karşı yapılmıştı. İskender; istilâsını Çine kadar uzatmadığı için seddin İskendere nispet edilmesi doğru olmaz. Artık hurafeler ilim güneşi karşısında kamaşmıştır. Öğle namazının 10. akşam namazının 5. rik'at olduğuna sebebi sorulmadan nasıl teabbüdi bir surette inanılıyorsa bu Zülkarneyn ve seddine de müslümanların öylece bir inancı olmalıdır. Kurandaki seddi ve Zülkarneyni ihhamı içinde bırakalım. Onun güzelliği biraz da ilhamında ve anlaşılmasındadır. Tül altındaki elmanın daha cazib görün-

düğü gibi... Zırva tevellere kapılmanın manası yoktur. Şimdiye kadar eski ve yeni şark ve garp müellifleri bu sed ve Zülkarneyn meseleler ile uğraşmışlardır. Fakat hiç birisi de kati bir neticeye varmamışdı. Kur'an tefsircileri ve lügatçileri de Zülkarneyn kelimeleri haakkında bir çok şeyler söylemişlerdir. Zülkarneynin türkçesi iki boynuzlu demektir. Kamus mütereimi Zülkarneynin Makedonyalı İskenderin bir vasfı olduğunu söyledikten sonra bunun niçin denildiğini de izah eder:

Muhtelif zamanlarda başının iki tarafından yara aldığı, şark ve garbe aynı zamanda hâkim bulunduğu, başının iki tarafına saçlarından iki topuz yaptığı için böyle vasıflandırılmıştır. Eğer zülkarneyni İskender olarak kabul edersek - ki odur. - Sedinde Babülevbab demir kapu seddi olduğunu kabul etmek akla, mantığa ve hakikate daha uygundur.

Çünkü İskender buraya gelmiş ve sed işleriyle meşgul olmuştu. Tefsirciler içinde bunu kabul edenler de vardır.

Kur'anda Zülkarneyn seddinin yapıışı anlatılırken (Atonizüber-el-hadid) demiştir ki bundan da demir kapuya intikal

etmek mümkündür. (Mukaddesi) (Kitab - Ül - Bed'ivet Tarih) inde [1] Yecuc ve Mecucun Hazar ülkesinin müntehasında olduğunu İbni Havkal da (Kitab Ül - Mesalik) inde bunların topraklarında avlanan kunduz derilerinin Rus hududuna, buradan da şarkî Bulgar toprağına nakledilerek ticaret yapıldığını söylerler. Bu iki yüksek şark tarihçesi de bunların şimalde olduklarını kabul ediyorlar demektir.

Sed ve Zülkarneynin kati olarak bilinmesine rağmen bir çok âlimler bu Yecuc ve Mecucün iskit, Alan, Hun, Hazar Türkleri olduklarını söylemişlerdir.

Şark tarihçileri gibi kur'an tefsircileri de bunların Türklüğünde ittifak etmiş gibidir. Yalnız ilk tevrat tefsircilerinin bazıları bunların Gotlar olduklarını söylemişlerdir. 7. ni asrın dikatli ve güvenilir bir coğrafyacısı olan Yakutu Hamevi Çin hakkında doğru ve fazla birşey bilinmediğini söylemekle beraber (Ebû Dül) adlı eski bir müellifin seyahatnamesinden bazı parçalar iktibas etmiştir. [2]

[1] İstanbul - Süleymaniye İbrahim paşa kütüphanesi No, 919

[2] Mücem-ül büldan. cild. 5 sayfa

Şark coğrafyacılarının Yecuc ve Mecuc ve sedler hakkında neler söylediklerini öğrenmek için bunlardan birisini nakledeceğim. Bu hususta en çok malumatı Kazvinli Ebuyahyanın [3] (Kitabı Asarilbilad ve Ahbar - İlibad) ında buluyoruz.

Yakutuhamavi, seddi Yecuc ve Mecucü izah ederken bunların Kemari, Mensek, Tavi, Tavis, [4] Yecuc ve Mecuc adlı altı kabileyeye ayrıldıklarını söyledikten sonra en meşhur bir haberi veriyor ki bu daha mufassal olduğu için aynen dilimize çeviriyorum:

"Bu husustaki haberlerin en meşhuru (Sellâm terceman)ın sözüdür. Diyor ki: Vasıkbillah[5] rüyasında Zülkarneynin onlarla aramızda yaptırdığı seddin açık olduğunu görmüş ve çok korkmuştur. Beni çağırttı: bu sedde kadar gidip bakmamı ve haber getirmemi emretti. Bana elli adam masrafları için 5 bin dinar, kendim için 10 bin dirhem ve heyetin sularını ve azıklarını taşımak için de 200 katır verdi.

[3] İstanbul köprülü kütüphanesinde No. 999 ve Cöttingen tab'ı 1874

[4] Mücem-ül büldan cilt 5 say.35

[5] Abbasi halifelerden Hilafeti (M. 842-847)

Elimizde Tifliste oturan Ermeniye sahibi valisi, İshak bin İsmail bir mektup olduğu halde (Sürremenrea) dan yola çıktık. İshak bizim yol ihtiyaçlarımızı temin ettikten sonra Serir valisine, o da Lan valisine, Lan valisi de Felyan şaha, Felyan şah da Hazar Melikine mektuplar yazarak bizi tavsiye ettiler ve gönderdiler.

Hazar Meliki bize 5 kılavuz verdi. 26 gün gittikten sonra karada müteaffin ve pis kokulu bir yere vardık neftli bir mıntaka olacak yanımıza buradan geçerken koklamak üzere sirke almıştık. Bu toprakları on gün geçtikten sonra bir takım harap şehirlere uğradık. Burada da 27 gün yürüdük. Kılavuzlarımız bu şehirleri Yecuc ve Mecucun yıktıklarını söylediler.

Sonra seddin bir şubesi üzerinde bulunan dağın yakınında bir kaleye, burayı biraz geçince başka kalelere vardık ki burada arabca ve Farsça konuşan müslümanlar vardır. Bunlar kur'an okuyorlar, mesçidleri alayları vardı. Bize nereden gelip nereye gittiğimizi sordular. Biz onlara Emirülmüminin vasık billahin elçisi olduğumuzu söylediğimiz zaman şaşılar. Halifenin genç mi, yaşlı mı olduğunu ve

nerede oturduğu sordular. Biz gençtir, Irakın Sürremenrea denilen bir şehirde oturur. Dedik.

Banu katiyen işitmediklerini söylediler. Bizimle beraber otuz ve çıplak bir dağa kadar yürüdüler. Bu dağı 150 zirağ eninde bir vadi kesiyordu. Dağın vadi tarafında iki eteğine enleri 25 şer zira kapu sögesi yapılmıştır ki kapu haricinden alt tarafı 10 ziradır. Bu sed üstleri bakırla örtülmüş, yuvarlak demir kerpiçlerle yapılmıştır. Yüksekliği 50 ziradır. Kapu söğelerinin iki tarafına da uzunlukları 120 zira olan iki dervend yapılmıştır. Bu dervendler 10 nar zira kadar kapu söğelerinin üstüne oturtulmuştur.

Dervendlerin üstünede bir şerefe yapılmıştı. Şerefenin iki yanında boynuzları -daraca- vardır. Bu söğelere iki kanadlı bir demir kapu takılmıştır.

Her kapunun eni 60, yüksekliği 7, kalınlığı 5, ziradır. Bu kanatlar dervendlere kadar uzanan mihverler üzerinde dönerler. Kapıda 7 zira uzunluğunda bir kilit vardır. Kilidin halkası iki kulaçtır. Kilidin yerden yüksekliği 25 ziradır. Üstünde de 5 ziralık bir sürgü vardır. Kilide 7 zira boyunda bir anartar

asılmıştır. Anahtarın 17 dili vardır. Ve her dili de havan eli kadardır. Bunlar tulü 8 zira olan bir zencire takılmıştır. Zencirin kutru 4 karıştır takıldığı halka da mancınık halkasına benzer,

Kapunun eşiği yerden 10 zira yüksektedir. Bu ölçüler (Sevad) zirama göredir. [7] Sed haricindeki kalelerin reisi her cuma ellerinde tokmaklar bulunan 10 atlı ile bu kapuya gelirler ve tokmaklarlar. Sonrada kulaklarını v e r e r e k içerdeki müthiş gürültüyü dinlerler Seddin yakınında bir kale daha vardır. Burada yapıcıların ve sanatkârların oturduğu söyleniyor. Kapunun iki tarafın da birer hule vardır. Bunların önünde ne ağacı olduğu bilinmeyen çok büyük bir ağaç ve iki kale arasında çok tatlı bir su menbaı vardır. Bu iki kuleden birisinde sed yapılırken kullanılan demirden, topraktan bir çok aletler, kepçeler ve birbirine yapışmış kerpiç artıkları ve parçaları vardır. Keraiçler bir buçuk zira büyüklüğünde ve bir karış ka-

[7] Irak ölçüsü olacak. Fğer bu ziralar bizim bildiğimiz arşından küçük ise Sellam Tercemanın mübalağaları biraz hafifler. Makulluğa doğru yaklaşır.

İnlüğündadır. Orada Yecuc ve Mecuc den hiç bir kimse görüp görmediklerini sorduk. Bir defa şerefenin üstünde yalnız birisini görmüşler. Onuda kara yel esince bunların yanına atmıştır. Bunun boyu birbuçuk karışmış. Oradan kılavuzlarımız bizi Horasan tarafına aldılar Semerkand'ın 7 fersah orkasına çıktık Sürremenreadan çıkışımızla dönüşümüz arasında 18 ay geçmiştir.

Gök - Magök Türkçe birer kelimedir. Bad - ül - ebvabın cenubundaki Yahudilik âlemi gibi billür dağlarının altındaki Cinciler de Şimal kavimlerinden, Türklerden korkarlardı. Demir kapı seddi gibi Çin (Sed = Berdem) i de Şimalden gelecek Türk akınlarını durdurmak için yapılmıştı. Bunlar Gök tanrının adıyla anılan Gök ve Magök Türklerinden korkuyorlardı. Bu Türklerin şimol ve şimâli şarkidekilerine Gök, cenup ve cenubu garbidekilerine de Magök deniliyordu. Tıpkı şimali Çine Çin ve cenubuna (Maçin) dendiği gibi.

(Gol- Magöl - Mangol. Mongol, Mongol) ve (Got Mahot) lar da böyledir. [1] Araplar (G) yi

[1] profesör Yusuf Ziya (Sami-ler, Turaniler) ince Gok- Magoglar

söyleyemedikleri için bunları (C) ye çevirerek Cuc-Mecue demişlerdir. Kur'ana (Cuc); nida harfi olan (Ya) ile beraber geçmiştir. Bir kelime bir dilden başka bir dile geçerken "O," ların "Ö," ve "U," ye çevrilmesi basit bir dil kaidesidir.

(Yecuc)ün (Yüeci) Türklerin adından bozulmuş olarak kur'ana geçmesi de bir ihtimal olarak öne sürülebilir. Yüeciler de Çinin ve Yahudilik âleminin şimalinde hüküm sürmüşlerdi. (Cuc) ve (Mecuc) ün Türklüğünü eski ve yeni bir çok bilginler söylüyordu. Fakat bunların Gök ve Magök Türkleri olduğunu soylüyenler hiç yoktu. İlk defa ben bu tezi ortaya atıyorum. Kuvvetimi de Kaşgârî Mehmuddan alıyorum. Bu değerli dil elimiz Şimalî Çine (Sin) Cenubî Çine (Masın) diyor ve bunuda Tafgaç kelimesini izah ederken şöyle anlatıyor:

"Tefgaç; Masın,, inadadır. Masın Çinden dört aylık mesahakkında şunları söyler:

"Yafis'in 2 inci oğlu olmak üzere gösterilen Magog Marut Mogol kabilesi olduğuna şüphe edilmemelidir. Bu ismin bir şekli de Gök-Magök dür ki tarihin GÖKMOGOL ismini vazihan göstermektedir, Magog lâfzının sonundaki [C] harfi [L] harfiyle mübeddeldir. sayfa 16.

fededir. Çin üç kısımdır. Şarktaki (yukarı Çin)e (Tagaç)a (Masın), Çine de Hatay derler. (2) Yalnız Kâşgarlı Mahmud haritasında Yecuc, Mecuc topraklarını Çinin cenubu şarkisinde göstermiştir. (Masın) Yecuc ülkesinin şimalinde görünüyor. (3) Mahmud (Sin) izah ederken de şunları söylüyor.

"(Masın) ve (Sin)in müstakil dilleri vardır. Bununla beraber Çin şehirleri Türkçeyi iyi konuşurlardı. Onların bize gelen mektupları hep Türk yazısıyla ve türkçedir. Fakat Yecuc ve Mecucun dilleri, arada Çin seddi, büyük dağlar ve Masının yakınındaki deniz olduğu için bilinmiyor. (4)

Türkler; Gök gibi aya da taparlardı. Ma, Man, Men ay demektir. Magök; gökün ayına tapanlar anlamına gelir. Magol-Mangolün ay oğulları anlamına geldiği gibi "Ma,, ve "Men,,i başka milletlerde de Tanrı olarak görürüz. Gök'e nisbetle ay nasıl alçakda ise Şimaldeki

[2] Divani lügat-it-Türk
Cilt 1. sayfa 378

[3] Divani lügat-it-Türk
Cilt. 1 sayfa 28

[4] Divani lügat-it-Türk
Cilt 1. sayfa 29

Türlere göre, cenubde bulunan Gok türkler de aşağıda ve alçaktadır.

Bunun için bunlara Mrgök denmiştir. Çine nisbetle, Maçin de aşağıda olduğu için Masın denmiştir. Yecuc Mecuc'ü, Zülkarneyni, ve seddini Hımyerliler de aramakta Endülüste aramak kadar manasızdır. Filistinlilerin Arapların cenuptan hiç bir korkuları yoktu. Esasen hattı istiva taraflarını Batlemyos bir alev cehennemi gibi tasvir ediyor ve buralarda hayat bulunmadığını söylüyordu. Hayatın bulunmadığı bir yerden bir akın, bir felâket geleceğine kimse inanmazdı. M'rib seddide bir su bendi olduğu için arkasında deniz kumu gibi kaynaşan Yecuc ve Mecuc tayfaları bulunmazdı.

Bütün şu incelemelerden çıkan sonuç şudur.

Yecuc, Mecuc; Gök, Magök türkleridir. Zülkarneyn; Makedonyalı İskenderdir. Sedde; Kafkasyadaki Demir kapı seddidir. İskenderin başlıklarının iki ta-

rafında boynuzları vaddi. Âsarı atika müzesindeki Lâhde ve İskenderin namına kesilen paralarda bu boynuzlu serpuşlar pek açık görünmektedir. İskenderin Şark seferinee, Arap yarım adasında da bu çeşid paralar geçtiği için arablar o paralara "Zülkarneyn = iki boynuzlu,, derlerdi. Bu anlama göre de kur'ana girmiştir. Artık bu vuzuh ve katiyet karşısında (Zülkarneyn)de başka mana aramak kör taassubun ve cehaletin doğurduğu bir gayretkeşlik olur.

Yunanistan tarih bilginlerinden ve mebuslarından Ms. A.A. Palli, Kur'anda ismi geçen Zülkarneynin büyük iskender olduğu hakkında yeni vesikalara dayanan (İfillada tu megalu Aleksatrume istoriki isakoyi) adlı Yunanca mühim bir eser neşretmiştir. İskenderin üzerinde boynuzlu serpuşu bulunan sikkelerinden bir kaç tane de benim hususi Meskükât koleksiyonumda vardır.

Boykoz - 15 Kânunusani 938

İbrahim Hakki Konyalı

Tarihi notlar:

Amerikanın keşfinden önce doğuda ne gibi bilgiler vardı?

Mesudî; Mürüzzehap adlı eserinde derki:

Bu denize Bahrüzzülumat ve Bahrülahzarülmuhit derler. Bir takımları bu denizin diğer denizlerin aslı olduğunu söylerler, bu bapta bir çok acaip haberler vardır. Biz bunları ahbarüzze-man adındaki eserimizde yazdık bu yola düşenlerden, kendilerini bu yolda tehlikeye koyanlardan, dönüp gelenlerle telef olanlardan, diri gelenlerin görüp bildiklerinden bahsetmiştik.

İstanbul kütüphanelerinde Ahbarüzze-manı göremediğimiz için Mesudin'in verdiği tafsilatı bilmeyoruz. İstanbulda basılan ve Amerikanın keşfinden bahsedilen (Hadisinev) adındaki kitaptada Mesudin'in adı geçen Mürucüzzehep adlı eserinden alındığı söylenen bir parça gör-

dük: Endülüslü bir adamın Bahri muhite çıktığından ve orada bir takım acaip şeyler görerek döndüğünden ve halada yani kitabın tarihî telifi olan Hicri 330 tarihlerinde bu hikâyelerin ağızdan ağıza dolaştığından bahsedilmektedir.

Biz bu malûmatı Mesudin'in bu eserinde araştırmış isekde maatteessüf bulamadık. İhtimalki diğer bir kitabından nakil edilmiş olacak, biz buraya kendi gördüklerimizden nakiller yapacağız.

Meşhur coğrafyacılarından Sicilyalı İdrisi Nüzhetülmüştak adlı Arapça eserinde şöyle bahsetmektedir.

İşbuna (Lizbon) şehri Tace adındaki ırmağın şimal sahili üzerindedir. Ona Tulaytile ırmağı da derler. Şehrin önünde-

ki genişliği altı mildir. Çok defa meddü cezre maruzdur. İşbuna karanlık denizin kenarında aynı zamanda ırmağın üzerindedir. İrmağın cenubunda ve şehrin önünde maden Hıсарı derler. Bir yer vardır. İşbuna şehrinde (Derbülmağrurın) deye bir iskele bulunur. Karanlıklar denizine tetkik için çıkanların limanıdır. Bu çıkış şöyle olmuştur. Hepsi de amca çocukları olmak üzere bir takım kimseler himmetlerini bir araya topladılar. Büyük bir yük gemisi yaptılar. İçerişine aylarca kifayet edecek su ve azık aldılar.

Tavsun ilkinde yani doğu yellerinin ilk esmeğe başladığı günlerde denize açıldılar. Bu rüzgârla onbir gün aktılar. Bir gün kalın dalgalı, sert rüzgârlı, az ışıklı bir yere geldiler, Telef olacaklarını anhyarak bu kerre yelkeni öbür ellerine alarak denizin cenup tarafına aktılar. On iki gün sona Koyun adasına düştüler. Orada sayısız çobansız koyun buldular. Adaya yanaşıp çıktılar. Akar su buldular.

Kıyılarda karalara mahsus incir ağacı vardı, Koyunlardan bazılarını yakalayıp kestiler. Etileri yenemeyecek derecede acı idi. Sade derilerini alıp gemile-

rine döndüler, cenup rüzgârile daha oniki gün gittiler.

Karşıdan bir ada görüldü. Yaklaşınca üzerinde umran ve ziraat görüyorlardı. içine girerek tetkik etmek için yanaşıyorlardı. Kıyıya az mesafe kalmıştı. Ansızın bir takım kayıklarla çevrildiklerini gördüler.

Müteakiben seyyahlar bu gelen kayıklara alındılar ve sahildeki şehre çıkarıldılar. Orada kızıl bir takım adamlar gordüler. Saçları düz boyları uzun ve kadınları güzeldi. Bir evde üç gün hapse kondular.

Dördüncü günü tercüüman geldi, hallerini sordu, nereden ve niçin geldiklerini anlamak istedi. Hallerini olduğu gibi anlattılar. Tercüman kendilerine hayır ve iyilik vadederek ayrıldı ve kendisinin hükümdar tercümanı olduğunuda bildirdi. Yarındası gün hükümdarın huzuruna götürüldüler.

Daha önce tercümanın sor-doklarını o da tekrarladi. Onlarda eskisi gibi anlattılar. Denizin bir takım acayibatını görmek ve nihayetine ermek arzusu ve azmile yola çıktıklarını arzyle-diler. Hükümdar bu söz üzerine güldü. Ve tercümana: Söyle bunlara, benim babam da bu meraka düşmüştü. Kölele-

ından bir kısmını bu maksadla denize çıkardı idi.

Arzani olarak denizde bir ay mesafe kattettikten sonra ziyanın bittiğini gördüler ve bir fayda elde edemiyerek geri geldiler dedi, ve ilâve etti:

Misafirlere söyle, korkmasınlar, müsterih olsunlar, dedi. Bundan sonra yeniden buldukları yere götürülerek batı yelleri esmiye başlayınca kadar haps kaldılar. Kendilerine hususî bir kayak hazırlandı. Gözleri bağlı olduğu halde o kayığa götürüldüler ve denize açıldılar. Bir müddet yürüdüler. Kendi tahminlerine gere üç gün üç gece akarak bir karaya yanaştılar. Elleri arkalarında olarak sahile bırakıldılar. Gündüz olup güneş doğuncuya değin bu kötü vaziyette kaldılar. Kulaklarına sesler gelmeye başladı. Birden bağrıştılar. Halk onlara doğru gele rek onları bu kötü halde buldular ve bağlarını çözdüler. Onlar da hallerini anlattılar. Bu halk Berberlerdi. İçlerinden birisi seyyahlara, memleketinizin buraya ne kadar mesafede olduğunu bilirmisiniz, diye sordu, Bilemiyoruz, dediler. Memleketinizle buranın arasında iki aylık

bir mesafe vardır, denince seyyahların başı olan adam; Va esefi, diye bağırdı.

Bu yerin adı o zamandanberi Va esefi diye yad olunur. Burası batının nihayetinde bir limandır. Kitabımızda bundan ayrıca bahsedilmiştir.

* *

Demek çıkışlarının hatırası olmak üzere Lizbon'un yanında Derbülmağrurün adında bir liman olduğunu ve ayrıca Vaesefi Limanı Endülüs Coğrafyacılarınınca malûm bulunmakta imiş. İdrisi'nin bu Coğrafi eserinin İstanbulda müteaddit yazma nushaları vardır. Amerikanın keşfinden bir kaç asır önce Romaada basılmış olan nushalarından da kütüphanelerimizde bir kaç tane bulunmaktadır, İbni Haldun bu eserden şöyle bahseder :

(Tercümei cildi evvel : Sahife. 102) Ülemayı Coğrafiyadan kitabı mezburun müellifi olan Şerifi İdrisi Mülukû Efrençten Çiçilya (Sicilya) kralı Rişar ile aralarında hukuk olmakla 550 tarihinde kendisine işbu Nüzhetülmüştak adındaki eserini telif ve takdim eylemiştir.

Tarihi notlar:

Türklerde on iki yıl hesabı

Türk 12 nevi hayvan alarak 12 seneyi onlarla atladi. Doğum hesapları, savaş tarihleri ve saire bu senelerin deveranile hesaplanır. Bunun aslı şudur. Türk Meliklerinden birisi geçmiş harplerden birisinin tarihini bilmek arzu eyledi. Bu senenin tayininde yanıldılar. Halk ile bu hususta meşveret eyledi. Bizim yanıldığımız gibi bizden sonrakılarda yanılır. Ayların adedi, burcların adedi üzerine 12 yılı atıyalım. Bu 12 ayın deveranile hesaplarız bizden sonrada ebedi bir düstur olur dedi. Bir gün avlanmaya çıktı. Av hayvanlarını ilâ ırmağına doğru sürmeyi emreyledi. Hayvanlar suya doğru aktılar. 12 sınıf olarak ırmağı karşıya geçtiler. Sıra ile her bir seneyi geçene göre adladılar. Birincisi sıçan'dı. İlk önce o geçmişti. Senelerin başına onun adı verildi. Ondandır Öd yılı gelir, öküz yılı deriz. Ondandır pars yılı, Tavşan yılı, nek

yani Timsah yılı, yılan yılı, Yunt yılı yani at yılı, koyu yani koyun yılı, piçin yani Maymun yılı, Tavuk yılı, it yılı, Donguz yılı, Domuzdan sonra tekrar sıçandan başlar Divanülügatüttürk sahibi Kaşgarlı Mahmud derki: biz bu kitabı yazdığımız 466 Muharremi yılan yılının başı idi. 667 yılı girdiğinde Yunt yani At yılı girmişti.

Türkler her yıl için bir takım hikmetler tefeül ederler. Öküz yılında savaş çok olur derler. Öküzlerin süzüşmesinden anlaşılır. Tavuk yılı girince yiyecek çok olacak, ancak insanlar arasında karışıklık çıkacak derler. Timsah yılında bolluk ve yağmur çok olur sebebi onun yeri su olmasıdır. Domuz yılında kar ve fırtına çok olmuştur. Hasılı böyle her bir sene hakkında tefeülleri vardır.

Divanı Lügatüttürk bu 12 hesabı tarihin ne suretle tesbit edileceğini ileride ayrıca yazacağız.

KONYA

Ayyarlar ve civanmertler hakkında tarihî notlarımızdan :

Beşinci hicret asrının ortalarında yazılan kabusnamede ayyarlar serlevhasile fütüvetten bahseder. Bunları hulasaten alıyoruz: Müellif

Civanmertlerden yani fütüvetcilerden ayyarları ayırt etmeyerek belki de onları ayyarlardan ibaret görerek meseleyi tafsil eder ve derki ayyarlar arasında civanmertlik şöyle bilinir. Kendisinde birçok hüner bulunmalı. mert olmalı, her işte sabırlı her vaitte vefalı ve sadık bulunmalı, iffetli ve temiz gönüllü yaşamalı. şahsı için başkasının zararını istememeli, dostları için kendi payına zarara da katlanmalı, mazlumların zulüm görmesine razı olmamalı sözü, özü doğru, kazancı helâl ve pâk bulunmalıdır.

Bu izahat bir ahinin, bir fütüvetcinin tarifidir. Kabusname sahibi bu izahatı verdikten son-

ra bir de kikâya söyleyor. diyor ki : Birgün Kûhistan ayyarları mahfellerinde toplu bulunuyordu yanlarına bir yabancı girdi. Kimsin necisin ne istiyorsun dediler. Yabancı mervden geliyorum. Oranın ayyarlarındım. Bizim eyyarlar sizlerden şu sualin cevabını istiyorlar eğer doğru cevap verecek olursanız merve ayyarları tamamen size tabi olacaklardır. Veremezseniz siz bize tabi olacaksınız. Bizim sizden büyük ve yüksek olduğumuzu kabul edeceksiniz. Deyince Kûhistan ayyarları Hayhay sualinizi irad ediniz dediler. Merveli dediki: ilkönce Civanmertlik nedir bunu tarif ediniz ? İkinci sualim de şudur: Farzedinizki sizden birisi herhangi bir yerde duruyorken önünden suçlu veya suçsuz bir adamın kaçıp gittiğini görüyor, müteakiben arkasın-

dan silâhı elinde bir atlının seyirdip geldiğini de görüyor bu atlı o ayyardan soruyor buradan şimdi şöyle böyle bir adam geçtimi diyor. Ne cevap verecektir. Geçti derse gammazlık etmiş, fitnecilik etmiş olacak. Belkide kaçan adamın ölümüne sebep olacak böyle cevap vererek bu faciayı meydana getirmek civanmertlige yakışmaz. Geçmedi deyerek inkâr ederse de yalan söylemiş olacaktır. Ayyarlıkta ise yalan asla yoktur.

Kühistanlılar birbirlerine bakıştılar. Bir cevap veremediler. İlerinde Hemedanlı Fadıl namında birisi vardı. Müsaade ederseniz ben cevabını vereyim dedi. müsaade ettiler. Fadıl evvelâ civanmertliği tarif ederek ikinci suale cevaben dediki atlının sual sorduğu ayyar bulunduğu yerden birkaç adım ilerleyerek tevakkuf eder. Ve ondan sonra atlıya kitabını buraya gelmeli hiç bir kimse buradan geçmemiştir cevabını verdi. Meğer bu merveli, merve ayyarlarının reisi imiş cevap verenlerin büyüklüklerini teslim ederek dönmüş?

Kabusnameden anlaşıldığına göre ayyarlar gibi teşkilât sahibi bir de sipahiler teşekkülü vardır. Aralarındaki fark pek azmış. Sipahilerde ayyarlar gibi

birtakım vasıflara sahip imiş. Ve tam bir sipahi olmak için ayyarlara mahsus vasıfları tamamen kazanmak lâzımmış. Yalnız aralarında şu farklar görülmektedir.

Müellif derki: Evet kerem ve cömertlik göstermek konuk ağırlamak, temiz giymek bir sipahide belki daha fevkalâde olarak mevcuttur. Ancak sipahilerde kadın ve oğlan sevmek kendilerini beğenmek, gururlanmak gibi bir takım küçüklükler ve eksiklikler vardır. Ayyarlıkta ise bunlar şiddetle ayıp ve yastaktır.

Bana kalırsa bizdeki seymen teşkilâtı, İrandaki sipahi teşkilâtı, avrupadaki şövalyalık teşekkülleri birbirine pek benzemektedir. Bir ahinin bir Ayyarın mutlaka bir at sahibi olması lâzımgelmiyordu. Ekserisi esnaf çıkarlarından ve ustalarından mürekkep olan yiğitlerin at beslemesi kolay değildi. Bunun için dirki bizde seymen teşekkülleri heman heman şimdilerde köyle-re münhasır bulunuyor. Oralarda da son nefsinin yaşamakta ancak düğünlerde içtimai bir vazife almaktadır.

*İntiqaz sahibi: Fuik Soyman
Neşriyat müdürü: Tahir Miçi*